

İKTİSAT DERGİSİ

TÜRKİYE'DE VE DÜNYA'DA PETROL SORUNU —
KİRA AYRICALIĞI — BANKALARIN İŞTİRAKLERİ —
DIŞ BASIN

YAKIT NAKLİYAT ve TİCARET A.Ş.

**KARA, DENİZ
ve
HER NEVİ NAKLİYAT**

İKTİSAT MEZUNLARINA BAŞARILAR DİLER

Büyükdere Cad. T.M.T. Han No. 84 Kat 3

Gayrettepe-İSTANBUL

TELEFON : 66 06 75

TELEK : 22231-İstanbul

CİLT : XXVI

ŞUBAT 1977

SAYI : 152

Fıatı 10 TL.

Cemiyet Adına Sahibi :
Prof. Dr. Yüksel ÜLKEN

Yazı İşleri Müdürü :
Şeref ÖZGENCİL

İdare Müdürü :
Mehmet ORHON

Dergi Yönetim Komitesi
Bşk. Prof. Dr. Akın İLKİN
Kenan MORTAN
Selçuk KALENDERLİ
Bülent YARDIMCI
Caner ERSOY
Sedat SANATKAR

Teknik Sekreter :
Tekin ÇETİNTAŞ

Abone Ücreti :
Yıllık : 120 - 6 Aylık - 60 TL.

Reklâm Tarifesi

Ön kapak içi 1500 TL.
İç sahife 1000 TL.
Arka kapak içi 1500 TL.
Arka K. (Renkli Ofset) 3000 TL.

İdare Yeri :
Tünel Galip Dede Cad. No. 48/1

Telefon :
44 04 36 - 49 89 03 - 44 48 63
P. K. 599 Karaköy /İst.

Basıldığı yer : Yenilik Basımevi
Tel : 27 11 53 - 22 56 41

Daha evvel başka yerde basılan yazılara ücret ödenmez. Yazılarda ki fikirler yazarlara aittir. Cemiyeti ve dergiyi sorumlu kılmaz gönderilen yazılar basılsın veya basılmasın lade edilmez.

İKTİSAT

DERGİSİ

İ. Ü. İKTİSAT FAKÜLTESİ MEZUNLARI

CEMİYETİ YAYIN ORGANDIR.

İÇİNDEKİLER

2. Görüş **Prof. Dr. Yüksel ÜLKEN**
4. Petrol Sorunu **İKTİSAT DERGİSİ**
9. Petrol Olayı ve
Ardındaki Gerçek **Hikmet BİLÂ**
17. Ayın Röportajı **Bülent YARDIMCI**
23. Van Depreminde Klinik Vakalarda
Sosyo-Ekonomik Durum ... **M. Kenan MORTAN**
32. Kira Ayrıcalığı Tüm Ücretli
Sınıfa Tanınmalıdır **Mehmet EROL**
37. Carter'in Yeni Programı
ve Batı **Sinan DEMİRDÖĞEN**
43. Ticaret Bankalarının İştiraklerindeki
Gelişmeler (1966-1975) ... **A. İhsan KARACAN**
54. Uluslararası Borçlanmada
Yeni Eğilimler **Ayşe GEMİCİ**
58. Dış Basından Seçmeler **Kaya ARDIÇ**
64. Ekonomik Göstergeler **Şeref ÖZGENCİL**

Görüş

Türk özel teşebbüsünün ileri gelen yöneticilerinin girişimiyle ortaya çıkan «Hür Teşebbüs Konseyi»nin kuruluşu oldukça gürültülü oldu. Geniş çaplı bir duyurma ve tanıtma faaliyeti görüldü. Basın toplantıları, konferanslar birbirini izledi. Halkın dörtte üçünü yani 30 milyonu temsil iddiası bile ileri sürülerek etkin bir baskı grubu izlenimi yaratılmak istendi. Sanayicileri, esnafı, tarımcıları, ticaret kesimindekileri bir araya getirmeğe çalışan bu girişim, aslında ne kadar gerçekçidir? Heterojen niteliği ağır basan bu girişimden tutarlı ve sürekli davranışlar beklenebilir mi?

Bir ulusal ekonomi, günümüzdeki tanımına göre, çıkarları birbirine zıt çeşitli grupların oluşturduğu bir bütündür. Kişi, sahip olduğu nitelikleriyle bir grupta yer almak durumunda, daha doğru deyişle, zorundadır. Ortak çıkar birliğinin grupta yer alan kişilerin davranışlarını paralel kılması doğaldır. Ev sahipleri ile kiracıların, üreticiler ile tüketicilerin çıkarları daima ters doğrultudadır. Ev sahiplerince kiralara serbest olması ve yükselmesi istenirken, kiracıların aksi görüşte bulunmaları ve bu yolda davranış göstermeleri, kendi çıkarlarının yarattığı bir sonuçtur. Üretici, ürününün yüksek fiyat bulması için çaba gösterirken, tüketicinin çıkarı, aldığı ürünün fiyatının düşük olmasındadır. Bu örnekleri çoğaltmak ve davranışların çıkar ilişkilerine göre biçimlendiğini göstermek hiç de zor değildir.

Bu açıdan baktığımız zaman, çıkar birliği olmayan grupları toplamaya çalışan «Hür Teşebbüs Konseyi»nden tutarlı ve ahenkli bir faaliyet beklemek, hemen hemen olanaksızdır. Grupların çıkarları bahis konusu olduğu her konuda, çıkarları çatışan grupların birbirleriyle sert mücadelelere girmesi, «eşyanın tabiatı» gereğidir.

Bu son derece doğal, son derece beklenen bir olayın ilk örneği, Konsey'in kuruluşundan çok kısa bir süre sonra kendini gösterdi. Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) nun, Türkiye'den ihraç edilen pamuk ipliğine kısıtlama getirmesi talebi; Konsey'in barındırdığı grupların ters tepki ve yorumlarına yol açtı. Tekstil işverenleri sendikası ve aynı zamanda Konsey'in başkanı, «pamuk ipliğinde vergi iadesi aslında pamuğun sübvansiyonunun sanayi kesiminin distribütörlüğü yoluyla tatbikatından ibaret bir meseledir» diyerek, çok açık ve kesin biçimde kendi grubunun çıkarlarını savundu. Bu davranışı doğal karşılamak gerekir. Ancak, aksi görüşü savunan ve bu savunmayla yine kendi grubunun çıkarlarını kollayan tarımcıların da davranışı doğaldır!

Çıkar birliği olmayan grupları aynı çatı altında toplama iddiasında olan Konsey'de çok kısa sürede ortaya çıkan bu ilk ihtilâf kuşkusuz, son ihtilâf olmayacaktır. Ayrıca, Sayın Konsey Başkanının, «30 milyon kişiyi temsil ediyoruz» sözlerinin gerçekçilik değeri yüksek olsaydı, ülkemizde sık sık kurulan «kadınlar partisi»nin bütün genel seçimleri silme kazanması gerekirdi!!

Özlemler başka, gerçekler başkadır. Hele, farklı işlerden doğan farklı çıkar gruplarının yer aldığı ve çıkar birliğinin olmadığı bir platformda, özlemler bu gerçekler karşısında daima özlem aşamasında kalmaya mahkûmdur. Konsey'in bu heterojen nitelikleriyle fonksiyonel olmasını beklemek, «kadınlar partisi»nin genel seçimleri silme kazanmasıyla eş anlamlıdır!

Prof. Dr. Yüksel ÜLKEN

Petrol Sorunu

Türkiye gibi sanayileşme çabalarını sürdüren, GSMH'nın yılda % 7.5 dolayında arttığı bir ülkede petrol sorunu doğal olarak ekonomik yönden stratejik bir konuma sahiptir. Diğer yandan petrol sanayii tam anlamıyla uluslararası nitelikte bir sanayi sayılmaktadır. Yalnız üretici ve tüketicilerin ayrı ayrı ülkelerde bulunmaları gibi coğrafi nedenler değil, petrol sanayiinin ekonomik yapısı da bu sanayie uluslararası bir nitelik vermektedir. Dünya petrol sanayiindeki gelişmeler Türkiye'deki petrol sorununu önemli oranda etkileyecektir. 1960'lar da dünyanın değişik bölgelerindeki brüt petrol fiyatları varil başına 1 dolar gibi düşük bir düzeyin altında iniş çıkışlar gösteriyordu. 1970' ten sonra OPEC ülkelerinin petrol konusunda sıkı işbirliği nakliye ücretlerinin artması gibi çeşitli nedenlerle petrol fiyatında bilinen artışlar oldu. Burada önemli bir noktaya, yeni artışlar yavaş da olsa, hızlı da olsa, Suudi Arabistan ve diğer OPEC ülkeleri % 7.5 oranında ortak bir artışta uzlaşsa da, ayrı ayrı artış oranları uygulasalar da 1970' lerde artık petrol fiyatlarının düşük bir düzeyde tutulamayacağıdır.

Artık bir petrol üreticisi ülkenin alıcılarla ayrı ayrı fiyat tesbit ettiği dönemin kapandığı belirginleşmiştir.

Dünya petrol ihracatının % 75'inin kaynağı olan OPEC ülkelerinin genişleyen rolü sonucu bazı istisnalarla da olsa fiyatlarda yapısal bir bütünlük yerleşmektedir. OPEC'in parçalanacağı ve petrol fiyatla-

rının da bu şekilde ucuzlayacağı varsayımına bağlı hesaplar gerçekçi değildir. OPEC ülkeleri arasındaki anlaşmazlıklar büyüyebilir, siyasal bunalımlar artabilir. Fakat petrol fiyatı yine de yüksek düzeylerde seyredecektir. OPEC ülkelerinin petrol ihracatından elde ettikleri gelir artmaktadır. Fakat ticaret hadleri bu ülkelerin sanayileşmesi için gerekli olan yatırım malları lehine gelişmeye devam etmektedir. Bu ekonomik neden, siyasal ayrılıkları ne olursa olsun OPEC ülkelerini gelişmeleri için gerekli yatırım mallarını almalarını sağlayacak petrol fiyatında büyük ölçüde birleştirecektir.

Petrolün enerji kaynağı olarak önemi de yakın gelecekte azalma eğiliminde değildir. Yeni enerji biçimleri üzerinde gelişmiş ülkelerde yapılan araştırmalar ilerlemekle birlikte 2000 yılına kadar petrolün önemini koruyacağı tahmin edilmektedir. 1970'te dünya enerji tüketiminin % 44'ünü karşılayan petrolün 1980'de tüketimin % 48'ini karşılayacağı tahmin edilmektedir.

Bu ekonomik olaylar karşısında Türkiye'nin petrol elde etme konusunda OPEC'in önemli bir bölümünü oluşturan bazı Arap ülkelerinden büyük indirimler sağlayarak ucuz fiyatla petrol ithal edebileceğini varsaymak ta gerçekçi olmayacaktır.

Petrol sorununun belki en önemli yönü dış ödemeler dengesi üzerindeki etkisidir. Petrol ithalatı için Türkiye'nin ödediği para toplam ithalatının % 20'si oranına varmıştır. 1976 yılının ilk 10 ayı içerisinde bir yıl önceki döneme oranla petrol için 300 milyon dolar fazla döviz ödenmiştir. 1977 yılında yalnızca OPEC'in son zammının etkisiyle muhafazâr bir tahminle 100 milyon dolar ek döviz ödemek gerekeceğini söyleyebiliriz. Yarattığı güçlüklerle rağmen petrol tüketiminin artışını dondurmak olasılığı yoktur. Sanayileşme çabaları sırasında enerji tüketiminin ve dolayısıyla petrol tüketiminin dondurulması sanayileşmenin durdurulması gibi ters bir sonuç verir. Fakat bu petrolün daha verimli bir şekilde kullanılamayacağı, israf edilmesi gerektiği, diğer enerji biçimlerinin unutulması gerektiği anlamına gelmez. Yurtiçinde petrole uygulanan fiyat politikası bu konuda tedbirler alınması için elverişli bir araçtır. Bugün yurtiçinde satılan benzine sübvansiyon uygulama politikası ters yönde bir politikadır. Bir bölüm tasarrufu önlemekte, dış ödemeler dengesindeki açığa bu yolda olumsuz etki yapmaktadır .

Petrol sorununu daha uzun vadedeki gelişmeler açısından ele almak gerekmektedir. Dış ödemeler dengesi sorununun sanayileşme çabaları açısından Türkiye için nasıl bir önem taşıdığı bilinmekte. Enerji daralması da söz konusu olamaz. Sanayiciler bugün enerji kaynaklarının yetersizliğinden yakınmaktadırlar. Enerji kaynaklarının dar ve pahalı olmasının en olumsuz etkilerinden biri de ihraç edilebilecek ürünleri pahalılaştırması, ülkenin ihracat olanaklarını daraltmasıdır.

Petrol sorununun bu çerçevede ve uzun vadeli bir enerji politikasının bir parçası olarak değerlendirilmesi gerektiği herkesin üzerinde anlaşıldığı bir istektir.

Dünyada petrol rezervleri, petrol çıkarma ve rafinaj teknikleri, denizaltı petrol yatakları, petrol taşımacılığı, değişik enerji türleri üzerinde ileri düzeyde araştırmalar gerçekleştirilir, 2000 yılına dönük nisbeten ayrıntılı sayılacak hesaplar yapılırken Türkiye’de uzun vadeli enerji politikasına yön verecek zihniyetin yerleştiği söylenemez. Fakat vakit kaybetmeden mevcut petrol ve enerji kaynaklarının derinlemesine incelenip, ileriye dönük hesapların yapılması ve bu konuda uygulanabilir bir politikanın meydana getirilmesi ekonomik gelişmenin bu tür bir darboğazda kitlenmemesi için zorunlu bir koşuldur.

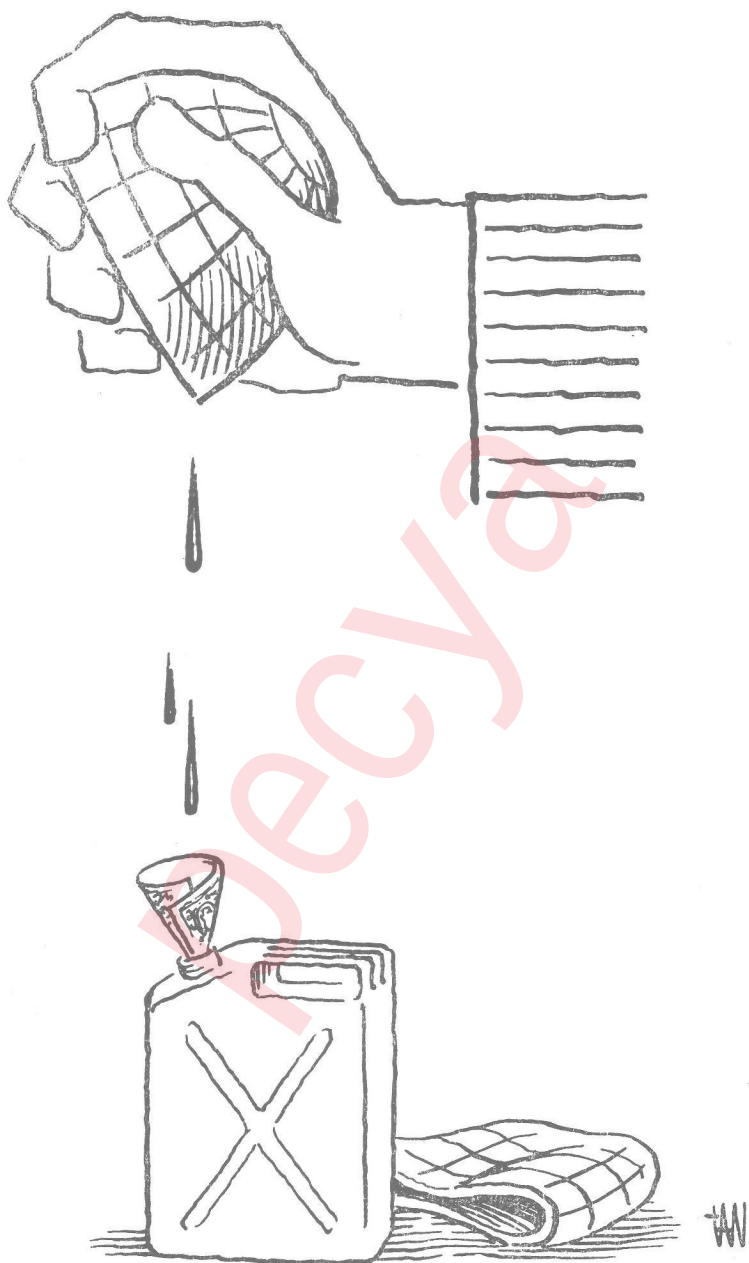
Bu tür bir enerji politikasının petrolle ilgili yönleri hakkında genel olarak onay görmesi gereken bir iki düşünceyi ana hatlarıyla derlemek mümkün. Birincisi ulusal petrol kaynaklarımızın yeterince değerlendirildiği söylenemez. Bu konuda kamuoyunda büyük tartışmalar oldu. Yabancı şirketlerin petrol kaynaklarımızı işletmedikleri, petrolü bize pahalıya sattıkları söylendi. Bu tartışmaların tamamına girmeden burada şunu belirtmek mümkündür ki ekonomik kıstaslarda hareket eden bir uluslararası şirket için Türkiye’de küçük ölçekli bir kuyuyu işletmenin anlamı yoktur. Aynı kuyu ülkenin ekonomik çıkarları göz önüne alındığında işletilmesi gereken bir kaynak olarak nitelendirilebilir.

Diğer bir yandan yabancı şirketlerin teknolojisi petrolün çıkarılması için gereklidir. Fakat yabancı şirketlerin Türkiye’deki petrol yataklarını bulup işletme konusunda ileri teknoloji olanaklarını harekete geçirdikleri de söylenemez. 1974 yılında Türkiye’de yabancı şirketle-

rin petrol aramalarına ayırdığı para 100 milyon TL. nin altında idi. Aynı yıl TPAO yabancı şirketlerden 10 kat fazla sondaj yapmış ve bu alanda 400 milyon TL. harcamıştı. Fakat bu miktar da son derece yetersizdir. Bu durumda TPAO'nun olanaklarını güçlendirmek, devlet olarak bu kuruluşa mali ve yasal açıdan destek olmak gerektiği meydana çıkmaktadır. Denizlerde petrol aramak pahalı olmakla birlikte coğrafi durumumuz dolayısıyla ihmal edilmeyecek bir yöntemdir.

Petrol sanayii ile ilgili diğer bir düşünce de rafinaj kapasitesinin artırılması ile ilgilidir. Türkiye'de Orta Anadolu'da kurulduğu belirtilen yeni rafineri dışında diğer rafineriler kurulması, rafinaj kapasitesinin yükseltilmesi petrol için ödenen döviz miktarını azaltacaktır. Rafinerilerde üretilecek uçak yakıtı gibi petrol ürünleri şimdiden ihraç edilmektedir ve ilerisi için de daha geniş ihracat olanakları mevcuttur. Türk-Irak boru hattının açılışı diğer önemli bir gelişme örneğidir ve uluslararası ekonomik ilişkilerin iş bölümü ilkelerine dayalı şekilde geliştirildiği zaman ne denli verimli sonuç getirdiğini göstermektedir. Boru hattının denize ulaştığı İskenderun körfezinde petrolü işleyecek geniş kapsamlı tesisler gerçekleştirilirse şimdiden yılda 10 milyar tonluk düzenli bir ithalat imkanı oluşturan hattın yararı artmış olacaktır.

Türkiye'de petrol dışındaki enerji kaynaklarının kullanılması, geliştirilmesi yöntemleri de sözünü ettiğimiz enerji politikasının diğer parçaları olmak zorundadır. Nükleer enerji kullanımı artık gerçekleştirme aşamasında sayılmalıdır. Kısa vadede büyük harcamalar gerektiren bu tür bir yatırımın uzun dönemde ve nihai olarak kârlı olabileceğinin ortaya çıkması mümkündür. Bunu anlamak için de maliyet-yarar (cost-benefit) türünden hesaplarla nükleer enerji dalındaki projeleri alternatif enerji dallarındaki projelerle birleştirmek yararlı olacaktır. Daha kısa vadede linyit yataklarının kullanılması ile yeni termik santraller kurulması, hidrolik enerjiden daha çok yararlanılması üzerinde önemle durulması gereken yöntemlerdir. Kısa ve uzun vadeli bu yöntemlerin en dengeli ve verimli şekilde nasıl kullanılacağını, hangi oranlarda geliştirileceğini hesaplamak basit bir sorun olmayabilir. Fakat bir enerji politikasının saptanması ve bu yönde yaklaşıpta olsa bir hesabın yapılması Türk sanayiini önemli bir darboğaz tehlikesinden uzaklaştırmaya yardımcı olacaktır.

Petrol Olayı ve Ardındaki Gerçek...

Hikmet BİLÂ

Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (OPEC)'in petrol fiyatlarını artırma kararının üzerinden iki aydan fazla bir zaman geçti.. Ama, tartışmalar alabildiğine sürüyor. Öyle ki, Örgüt üyesi ülkelerin yeniden biraraya gelerek, fiyatları «uyumlaştırma»ları amacıyla çalışmalar yapıldığı söyleniyor. Hatırlanacağı gibi, ham petrol fiyatının yüzde 400 oranında artırıldığı 1973 yılında bile tartışmalar bu kadar karmaşık ve bu kadar çok yönlü olmamıştır.

Neden?

Sorun çok yönlüdür. Kuşku yok ki, petrol fiyatlarının artırılması, ithalatçı durumdaki bütün ülkelerde birtakım olumsuz etkiler doğur-

muştur, doğurmaktadır. Günümüzün en önemli yakıtı olan petrolün fiyatındaki bir artış, elbette doğrudan doğruya maliyetleri etkileyecektir; bu kaçınılmazdır. Nitekim, son OPEC kararı üzerinde, Batılı sanayileşmiş ülkeler peşpeşe yaptıkları açıklamalarda, petrol zammı nedeniyle ağır kayıplara uğrayacaklarını öne sürmüşlerdir. Örneğin, yüzde 10 oranında bir fiyat artışının, Fransa'ya 5,5 milyar Franka malolacağı, Almanya'nın ithalatının 6 milyar Mark yükseleceği, Japonya'nın 2 milyar Dolar daha fazla ödeme yapma zorunda kalacağı resmî tahminler olarak öne sürülmüştür. Birleşik Amerika'da da, petrol zammı nedeniyle 1977 yılında 3 milyon kişinin işsiz kalacağı, gayrisafi millî hasılda 60 milyar azalma görüleceği belirtilmiştir. (1)

Bu büyük rakamların taşıdığı doğruluk payı nedir?

Günümüzde, ülkeleri teker teker ele almak ve böylece değerlendirmeler yapmak yanlışır. Uluslararası ilişkiler birbirine öylesine girmiştir ki, örneğin, petrol zammından İngiltere bu kadar, Fransa şu kadar zarar görecektir demek gerçekleri saklamak olur. İngiltere petrol zammından zarar ediyor, derken, İngiliz British Petroleum şirketinin Abu Dabi petrolünde ortalama yüzde 40 hisse sahibi olduğunu görmek gerekir sanırız. İşte bu noktada, ne OPEC ülkelerinden ne de petrol zammından soyutlayamayacağımız bir konuya, dünya petrol olayının ardındaki çokuluslu şirketler sorununa geliyoruz.

«Çokuluslu Milliyetçilik...»

Petrol ihraç Eden Ülkeler Örgütü (OPEC)'in kılcal damarlarına kadar sızmış olan çokuluslu petrol şirketleri, petrol akımına yön vermektedirler bugün.. Örneğin, Abu Dabi'nin en büyük petrol kuruluşu olan Abu Dabi Petroleum Company'nin yüzde 23,75 hissesi İngiliz British Petroleum firmasına, yüzde 23,75 hissesi Fransız Petrol Kumpanyası'na, yüzde 23,75 Shell, yüzde 23,75'i de Esso ve Mobil şirketlerine aittir. Aynı şekilde, İran, Cezayir, Endonezya, Irak, Kuveyt, Katar, Venezüella, Suudi Arabistan, Libya ve Nijerya gibi OPEC ülke-

(1) Cumhuriyet, 18 Aralık, 1976.

lerinde İngiliz, Amerikan, Fransız, Hollanda ve Japon firmaları büyük hisselerle sahiptirler. Üretim miktarını bu şirketler belirlemekte, dış bağlantılara bu şirketler yön vermektedirler. «Millileştirilmiş» şirketler, çokuluslu firmaların güdümünde üretim ve ihracat yapmakta, böylece ortaya bir çeşit «çokuluslu millileştirme» olayı çıkmaktadır.

Görülüyor ki, OPEC ülkelerinin petrol fiyatına yaptıkları herhangi bir zam önce çokuluslu şirketlerin kasalarına akmaktadır.

Burada bir noktayı daha belirtmeyi yararlı görüyoruz. Son zamanlarda, bazı petrol ihracatçısı ülkelerin Batılı sanayileşmiş ülkelerde büyük hisse senedi alımlarına giriştikleri görülmektedir. Örneğin, İran'ın Alman Krupp firmasının yüzde 25 hissesini satın alması, Libya'nın İtalyan Fiat firmasının yüzde 15 hissesine sahip olması bunlar arasında sayılabilir. Petrolcü ülkelerin Birleşik Amerika'daki yatırımlarında da son yıllarda büyük artış gözlenmiştir. Bütün bunlar, OPEC ülkelerinin refah düzeyinin yükseldiğine ve hatta, «Arap ülkelerinin Batı piyasasına el attığına» yorulmaktadır.

Görünüş budur.. Ancak, Batı senetlerine yatırılan bu paranın petrol gelirleri olduğunu, yani Batı'dan alınanın Batı'ya aktarıldığını ve sermaye yatırımında Arapların Batı ile yarışamayacağını da hatırlamak gerek...

Madalyonun Öte Yüzü

Batılı sanayileşmiş ülkeler, petrol zammından oldum olası yakınmışlar, maliyetlerin arttığını, enflasyonun önüne geçilemediğini öne sürmüşlerdir. Bu, 1973 olayı için doğrudur belki.. 1973 yılında petrol fiyatları yaklaşık yüzde 400 oranında artırıldığı zaman ortaya çıkan manzara şu olmuştur: OPEC ülkeleri zammı izleyen ilk dokuz ay içinde 70 milyar dolara yakın bir ödemeler dengesi fazlası sağlamışlardır. Buna karşılık, sanayileşmiş ülkeler (OECD üyesi 24 ülke) 10 milyar dolar, OPEC-dışı geri ülkeler ise 45 milyar dolar açıkla karşılaşmışlardır. Ancak, 1974-1976 dönemi sonunda görülen manzara çok daha ilginçtir. Bu dönem sonunda sanayileşmiş ülkeler, açığı kapatıp fazla verebilecek bir düzeye ulaşmışlar, OPEC'in ödemeler fazlası 40 milyar Dolar azalmış, buna karşılık, OPEC-dışı geri kalmış

Ülkelerin demeler dengesi açığı 41 milyar doların altına inmemiştir. (2)

Bu rakamlar da gösteriyor ki, petrol zammı öncesinde olduğu gibi, zamdan sonraki dönemde de, sanayileşmiş ülkelerin ihraç ettikleri sanayi ürünleri fiyatları büyük bir hızla artmış ve petrol zammından kaynaklanan açığı kapatarak, söz konusu ülke ekonomilerini fazla verir düzeye yükseltmiştir. İşte, madalyonun öte yüzü burada kendini göstermektedir. 1976 Aralık ayında, petrol fiyatları yüzde 10 oranında artırılmıştır. Petrol fiyatlarının dondurulmuş olduğu son bir yıl içinde sanayi ürünleri fiyatlarında gerçekleşen artış oranı ise 30'un üzerindedir (3). Son üç yıl içinde, uçak, silâh, elik ürünleri vb. gibi sanayi ürünleri fiyatlarındaki artış oranı ise ortalama yüzde 300-350 olmuştur. Sanayi lkeleri, aşırı krlara olanak veren düzenlemeler yanısıra petrol fiyatlarındaki artışı da doğrudan doğruya sanayi ürünlerine yansıtmişlardır.

Fiyat İkililiğinin Anlamı

Son OPEC toplantısında, 11 ye zam oranını yüzde 10 olarak belirlerken Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri fiyatı sadece yüzde 5 artırmayı kararlaştırmışlardır. Böylece, OPEC içinde büyük tatışmalar ortaya çıkmış, örgütün parçalanacağı yolundaki haberler birbirini izlemeye başlamıştır.

Suudi Arabistan en büyük petrol üreticisi ve ihracatçısıdır. Bu durumda, bu ülkenin diğer ortaklarıyla (!) rekabette alacağı yolu tahmin etmek güç değildir. Nitekim, ikili fiyat uygulamasının başladığı 1 Ocak 1977 tarihinden itibaren diğer OPEC lkeleri üretimi kısmak zorunda kalmışlar, ihracatta büyük azalmalarla karşılaşmışlardır. Örneğin, 1977'nin ilk üç aylık dönemi için Kuveyt'in petrol ihracatının yüzde 40, İran'ın yüzde 35, Irak'ın ihracatının ise yüzde 30 oranında düşmesi beklenmektedir (4). Bunun da, petrol ithalatçılarının zel-

(2) Business Week, 7 Aralık 1976.

(3) Anka Günlük Ekonomik Bülten, 4 Ocak 1977.

(4) Business Week, 21 şubat 1977.

likle sanayi ülkelerinin çıkarına olduğuna kuşku yoktur. OPEC içinde başgösteren rekabet Batılıların arayıp da bulamadıklarıdır.

OPEC içinde fiyat ikiliğinin yaratılmasıyla, Batılı ülkeler bir taşla iki kuş vurmuş olmaktadır. Bir yandan, daha ucuz petrol sağlama olanağını elde ederken, bir yandan da, geri kalmış ülkeler arasındaki ekonomik dayanışmaya büyük zararlar vermiş olmaktadır.

OECD tarafından yapılan bir araştırmaya göre, Alaska ve Kuzey Denizi petrollerinin işletmeye açılmasından sonra, sanayileşmiş ülkelerin OPEC petrolüne olan talebi daha da azalacaktır (5). Öte yandan, sözkonusu ülkelerde uygulanmakta olan enerji tasarrufu ve yeni enerji kaynakları geliştirmeye yönelik politikalar, petrolün bir silâh olarak kullanım gücünü büyük ölçüde zayıflatacağı gibi, hammadde zengini geri kalmış ülkelerin dayanışma girişimlerini de boşa çıkarmada önemli rol oynayacak niteliktedir.

Gerçekten Zarar Eden Kim?

Kuşku yok ki, petrol fiyatlarının artışından en büyük zararı gören petrol üreticisi olmayan geri kalmış ülkelerdir. Bu ülkeler, bir yandan pahalı petrol ithal etmekte, diğer yandan da, petrol fiyatlarındaki artışın yansıtıldığı sanayi ürünlerini satınalmaktadırlar. Böylece, sırtlarında çifte kambur taşımak zorunda kalmaktadırlar.

Petrol fiyatlarındaki artışın geri kalmış ülke ekonomilerine nasıl yansıdığını anlayabilmek bakımından şu tablonun incelenmesinde yarar vardır :

Ülke	(Milyon Dolar) 1976 Petrol İthalâtı	Dış Ticaret Açığına Oranı %
Hindistan	1.067	76
Kenya	218	65
Zaire	63	62
Filipinler	682	48

(5) The Economist, 29 Ocak 1977.

Pakistan	410	36
Zambiya	78	25
Fas	170	16
Peru	93	9
Bangladeş	84	8

Görölüyor ki, bu geri kalmış ölkelerin petrol ithalâtı dış ticaret açıklarında önemli bir oranı göstermektedir. Tekrar etmekte yarar göröluyoruz; geri kalmış ölkelerin hem petrol hem de zamlı sanayi ürünleri ithal etmek zorunda olduklarını unutmamak gerekir.

Böylece, petrol fiyatındaki artışın en çok petrol üreticisi olmayan geri kalmış ölkelere zarar verdiği anlaşılmış olmaktadır.

Türkiye'nin Durumu :

OPEC-dışı geri kalmış ölkelerin tipik örneklerinden biri olan Türkiye de kuşkusuz bu gelişimden ayrı düşünölmez. Hem petrol hem de sanayi ürünü ithal etmek zorunda olan Türkiye de, diğer geri kalmış ölkeler gibi petrol fiyatlarındaki artıştan etkilenmektedir. Ancak, Türkiye'nin petrol fiyatlarındaki artıştan etkilenmesi, daha çok ekonomisinin petrole bağımlılığından kaynaklanmaktadır (6). Geçen yıl Ocak - Ekim döneminde ham petrol ithalâtına bir önceki yılın aynı dönemine göre 291 milyon Dolar daha fazla döviz ödemesi yapan Türkiye petrol ithalâtını miktar olarak 2,9 milyon ton artırmak zorunda kaldığı için bu durumla karşı karşıya kalmıştır. Petrol ithalâtının 1975 düzeyinde tutulabilmesi halinde, petrol fiyatlarındaki artış nedeniyle Türkiye'nin uğrayacağı zararın 39 milyon doları aşmayacağı tahmin edilmektedir.

Kuşku yok ki, sorun Türkiye'nin ham petrol üretimi ile ithalâtı arasındaki önemli farkın azaltılmasında yatmaktadır. Petrol ithalâtının toplam ithalâtın beşte birini oluşturduğu düşünölürse, Türkiye'nin karşı karşıya bulunduğu tehlike kendiliğinden anlaşılmış olacaktır.

(6) Cumhuriyet, 24 Aralık 1976.

Türkiye'nin 1975 ve 1976 yıllarında petrol ithalatı ile üretimi aşağıdaki tabloda gösterilmiştir :

Türkiye'nin Ham Petrol İthalatı ve Üretimi

	1975	1976	Fark (%)
Ocak - Aralık Dönemi			
Ham Petrol İthalatı			
— Miktar (ton)	8.920.134	11.512.727	29.1
— Değer (bin dolar)	718.088	998.470	39.1
Ocak - Ekim Dönemi			
Ham Petrol Yurtiçi Üretimi			
— Miktar (ton)	2.590.213	2.157.544	—16.7

S O N U Ç

Görüldüğü gibi petrol olayının derinliklerinde batının çıkarları yatmaktadır. Hammadde zengini geri kalmış ülkelerin ekonomik dayanışma yoluyla finans kapitale karşı çıkabilmeleri önemli bir olaydır. Ancak OPEC örneğinde de görüldüğü gibi petrol ve daha birçok hammadde batının çekim alanındadır, bugün. Batının kolu OPEC'in derinliklerine kadar uzanıp örgütü birbirine düşürebilmektedir. Bu nedenle «petrol silâhı»na sahip olan OPEC'in batıyı dize getirdiğini söylemek küllî yanlıştır.

Bazı sonuçlar çıkardık :

1. Petrol zammından ilk adımda yararlananlar üretici ülkelerde faaliyet gösteren çokuluslu petrol şirketleri olmaktadır.

2. Zamdan elde edilen gelir, dış ticaret ve sermaye yatırımları kanalıyla gene batılı metropollere akmaktadır.
3. Petrol zammı sanayi ürünleri fiyat artışlarının yanında çok düşük kalmaktadır.
4. Hem petrol hem mamul madde ithal etmek durumunda olan geri kalmış ülkeler en büyük zararı görmektedirler.

O halde, petrol zammının yarattığı yaygaraya aldanılmamalıdır. Batılı merkezlere karşı ekonomik ve siyasal direnç gösterebilmeleri için geri ülkelerin daha birçok deney yaşamaları gerekir.

KARANFİL ÇİÇEKEVİ

İktisatlıların Hizmetindedir.

Şişli, Halasgârgazi Cad. No. 335/A

Tel: 46 33 34

Not: Şubemiz yoktur.

Ayın Röportajı

Dr. Nezih Neyzi ile yapılan röportaj

Bülent YARDIMCI

S. — OPEC üyesi ülkelerin petrol fiyatlarına son olarak yaptıkları zamlar Türkiye ekonomisine nasıl yansıyor sizce?

C. — OPEC üyesi ülkeler sattıkları petrol fiyatlarına yüzde 10 civarında bir zam yaptılar. Bu fiyat artışı Türkiye’de satılan petrol ürünlerinin fiyatlarına yansıtılmadı. Bu açık nasıl karşılanacak? Akaryakıt istikrar fonunda bu fiyat artışını karşılayacak para yok. Demek ki vergi gelirleri ya da emisyonla bu açık kapatılacak. Bunun ekonomi üzerinde yaratacağı olumsuz etkileri tahmin etmek hiç de zor değil. Araba sahipleri petrolü ucuza kullanıyorlar, araba sahibi olmayanlar da bunun vergisini ödüyorlar.

S. — Türkiye'nin petrol sanayiine yaptığı yatırım ve petrol üretimi bugün nasıl bir düzeyde?

C. — Yabancı petrol şirketleri arama faaliyetlerini azaltıyorlar. Mobil şirketi arama faaliyetlerini tamamen durdurdu. Yeni aramalara girişmiyor. Sadece eski kuyularını çalıştırıyor. Shell'in de üretimi düşmüş durumdadır.

Türkiye'nin ham petrol üretimi 1974 yılında 3 milyon 300 bin ton iken, bu miktar 1975'de 3 milyon tona düşmüştür. Bu düşüş 1976 yılında da devam etmiştir. Yabancı şirketlerin petrol üretimindeki düşüş oranı yüzde 9, yerli şirketlerin üretimindeki düşüş ise yüzde 2'dir. Türkiye'nin toplam üretimindeki düşüş ise yüzde 6'dır.

S. — Türkiye petrol üretim potansiyeli açısından ümit verici durumda mıdır. İlerki yıllarda bu konuda olumlu gelişmeler beklenebilir mi?

C. — 1923'de Türkiye'nin hudutlarını jeologlar çizmiştir. Bilinen petrol sahaları Suriye ve Irak'ta bırakılmıştır. Türkiye petrol yatakları açısından zengin bir ülke değildir. Anadolu'da petrol açısından sürpriz yaratacak alanlar yoktur. Fakat Ege Denizi bu açıdan çok önemlidir. Böyle bir sürprizi Ege Denizi yaratabilir.

Petrol üretimini arttırma yönünde umut verici gelişmeler olmakla beraber, başka alanlarda alınması gereken tedbirler vardır. Örneğin ülkemizde petrol nakliyeciliğinin yeniden düzenlenmesi gereklidir. Türkiye petrol tüketiminde bugün öyle bir düzeye gelmiştir ki, petrolün büyük tüketim merkezlerine boru hatları ile taşınması zorunlu olmuştur. Petrol taşımacılığında karayolu ile sürdürülen taşımacılık artık ekonomik olmaktan çıkmıştır. İpraş Rafinerisinden Eskişehir ve Ankara'ya boru hattı kurulması gereklidir. Yine aynı şekilde Aliağa Rafinerisi'nden İzmir, Denizli, Manisa, Söke ve Aydın'a, Ataş'tan Konya ve Kayseri'ye uzanan boru hatlarının kurulması gereklidir. Bu hatlar ülke ekonomisine önemli tasarruflar sağlayacaktır.

İran'dan Avrupa'ya doğal gaz taşıyacak boru hattı çeşitli etkenlerin sonucunda Sovyetler Birliği üzerinden geçirilerek kuruldu. İran'dan İskenderun'a ham petrol taşıyacak bir boru hattının kurulması

düşünülebilir. Irak ve İran'dan İskenderun üzerinden Avrupa'ya ham petrol nakledilmek üzere kurulmuş ve kurulacak boru hatları Türkiye için hem önemli bir gelir kaynağı hem de istikrarlı bir ham petrol temin etme kaynağı olabilir.

Boğazlardaki tanker trafiği çok tehlikeli olmaya başladı. Batum'dan İskenderun'a döşenecek bir boru hattı hem Türkiye hem de Sovyetler Birliği için çok yararlı olur. Bu şekilde hem Türkiye bir gelir kaynağı elde edeceği gibi, Sovyetler Birliği de deniz ticaret filosunu daha verimli bir şekilde kullanmak imkânı bulabilir. Ayrıca Boğazlardaki tehlikeli bir yoğunluk kazanmış olan deniz trafiği de rahatlamış olur.

Bu boru hatları ile Türkiye hem önemli bir gelir kaynağı hem de istikrarlı bir petrol temin etme kaynağı elde etmiş olabilir.

Ayrıca Irak'tan boru hattı ile doğal gaz getirilmesi Türkiye için çok ekonomik bir enerji kaynağı olacaktır. Doğal gaz önemli bir enerji kaynağı aynı zamanda gübre üretimi için hammaddedir. Irak'tan boru hattı ile getirilecek doğal gaz, Doğu Anadolu'nun gübre ihtiyacını karşılamak için Elâzığ'da kurulacak bir gübre fabrikasının hammadde ihtiyacını karşıladıktan sonra, Kayseri'ye geçirilip sanayi için enerji olarak kullanılabilir, buradan da Ankara'ya geçirilerek şehir ısıtmasında yakıt olarak kullanılırsa, Ankara'nın kirli havasının ortadan kaldırılmasında etken olacağı gibi, Ankara'da havagazı üretiminde kullanılan kok kömüründen de tasarruf edilmesini sağlayabilir.

S. — Türkiye'de petrol ürünlerinin satış fiyatının düşük tutulması, petrol tüketimini, dolayısıyla bir israfı teşvik etmiş oluyor mu?

C. — Özellikle benzin fiyatı, Türkiye'de çok ucuz olduğu için tüketimi teşvik ediliyor. İtalya'da benzinin litresi 7 lira olduğu için arab sahipleri gereksiz yere benzin tüketiminden kaçınmaktadırlar. Amerika Birleşik Devletlerinde bile bu konuda tasarruf yapmak için çeşitli tedbirler alınmaktadır. Türkiye ise bu konuda tam bir miras-yedi gibi davranıyor. Türkiye'de normal benzinin 5 TL., süper benzinin 7,5 TL. olmasını öneriyorum. Otomobil sayısı hızla arttığına göre benzini pahalılaştırarak tüketiciyi frenlemek gerekmektedir.

İstanbul Demiryolu İşçileri Sendikası Başkanı ZAFER BOYAR İle Yapılan Röportaj

S. — OPEC üyesi ülkeler geçtiğimiz günlerde ürettikleri petrole yeni bir zam daha yaptılar. Ancak daha önceki zamlarda olduğu gibi bu son zamdan sonra da Türkiye’de satılan petrol ürünlerine zam yapılmadı. Bu konuda ne düşünüyorsunuz?

C. — OPEC ülkelerinin yaptığı son petrol zammının Türkiye ithalatına yılda 2 milyar liralık ek bir yük getireceği tahmin edilmektedir. Ancak, bugünkü iktidar bu yüke rağmen petrol ürünlerini yine eskisi gibi maliyet fiyatının altında satmaya kararlı görünmektedir.

Bu durum ülke ekonomisi açısından son derece sakat ve yanlış bir politikadır. Ülkemizin kıt döviz kaynakları ile ithal edilen pahalı petrolün yurt içinde ucuz fiyatla satılması, petrol tüketimini gereksiz bir şekilde teşvik edecektir. Bütün dünya ülkelerinin, hatta çok gelişmiş Amerika Birleşik Devletleri’nin bile petrol tüketimini kısmak yolunda çabalar harcadığı bir dönemde, Türkiye petrol tüketimini teşvik etmektedir. Özellikle benzin fiyatlarını gerçekçi bir düzeye getirerek ve çeşitli yan tedbirler alarak petrol tüketiminin elden geldiğince kısıtlanması, kömür ve hidroelektrik gücüne dayalı millî bir enerji politikası izlenmesi gerekirken bunun tam tersi yapılmaktadır

S. — Ulaştırma açısından, karayolu - demiryolu taşımacılığı açısından durum nedir?

C. — Cumhuriyetin ilk yıllarında izlenmeye başlanan demiryolu politikası daha sonraları terkedilmiş, ülke çıkarlarına aykırı olarak karayollarına gereğinden fazla ağırlık verilmeye başlanmıştır. Bütün dünya kitle taşımacılığında demiryoluna yönelmişken özellikle 1950’lerden sonra Türkiye’de bunun tam tersi bir yol izlenmiştir. Yük ve eşya taşımacılığının Kuzey Amerika’da yüzde 62,5’i demiryolu, yüzde 37,1’i karayolu, Sovyetler Birliği’nde yüzde 91,8’i demiryolu, yüzde 8,9’u karayolu ile yapılırken Türkiye’de yüzde 22,4’ü demiryolu, yüzde 64’ü ise karayolu ile yapılmaktadır. Dünya ortalamasında yük ve eşya taşımacılığının yüzde 71,1’inin demiryolu, yüzde 28,6’sının karayolu ile yapıldığı düşünülürse Türkiye’de karayollarının ne kadar büyük bir ağırlık kazanmış olduğu daha iyi görülür. Karayollarının yük

ve eşya taşımacılığından bu kadar büyük pay almasının Türkiye gibi azgelişmiş ve petrol ithalâtçısı bir ülke için ne kadar önemli sakıncaları olduğu açıktır.

S. — Bu duruma düşülmesinin sebebi nedir?

C. — Bunun başlıca sebebi kendi doğal kaynaklarımıza dayanan bir enerji ve ulaştırma politikasının izlenmemesidir. Ulaştırma ve enerji politikamız tamamen dışa bağımlı bir hale gelmiştir.

Yurtiçi enerji kaynakları yeteri kadar değerlendirilmemektedir. Zengin linyit yataklarına sahip olan Türkiye bu kaynakları kullanmamakta, enerji sektöründe yatırımlar plan hedeflerinin yüzde 22 gerisinde kalmaktadır. Planlı döneme girdiğimiz 1962 yılından beri elektrik üretim tesislerinin hiç biri planlanan zamanda bitirilememiştir. Sarıyar santrali 1 yıl, Tunçbilek santrali 13 ay, Hazar 2 santrali 22 ay, Seyitömer 4 yıl, Keban 4 yıl, Almus 4 yıl, Gökçekaya 4 yıl gecikmeye uğramıştır. 1972'de bitmesi öngörülen Afşin - Elbistan termik santralının temeli 1974'te atıldı. Yine 1972'de bitmesi gereken Çıldır, Aşağı Yeşilirmak ve Aslantaş santrallerinin ne zaman biteceği belli değil. Bu santrallerin gecikmeden doğan üretim kayıpları 400 milyar lirayı aşmaktadır.

Bugün Dünya Bankası kredi vermezse Devlet Demiryolları yatırım yapamaz haldedir. Osmanlı İmparatorluğu zamanında inşa ettikleri demiryolunun uzunluğuna göre para alan yabancı şirketlerin gereksiz uzunlukta inşa ettikleri demiryolu hatlarının kısaltılması gerekmektedir. Yıllardır demiryollarının ihmal edilmesi sonucunda eskiyen hatlar zamanında yenilenmemiştir. Eskiyen hatların yenilenmesi ve gereksiz uzunluktaki hatların kısaltılması için önemli yatırımların yapılması gerekmektedir. Ancak bugünkü yatırım temposu ile bu işlemin gerçekleşmesi daha uzun yıllar alacak ve ulaştırma sektöründe karayoluna, dolayısıyla petrole dayalı durum devam edecektir.

S. — Nasıl bir yol izlenmesini önerirsiniz?

C. — Şimdiye kadar olduğu gibi demiryollarına paralel karayolu inşa etme politikasından vazgeçerek, karayollarını demiryollarının ta-

mamlayıcısı ve uzantısı olarak düşünen bir ulaştırma politikasının izlenmesi, yurtiçi linyit ve su kaynaklarına dayanan bir enerji politikasının izlenmesi, önemli bir sıçrama yapmaya hazır olan yurtiçi demiryolu malzemesi ve lokomotif üretimine daha fazla yatırım yapılması ile Türkiye petrol konusundaki dışa bağımlılığını ve döviz kaybını önemli ölçüde azaltabilir kanısındayım.

Petrol konusundaki son gelişmeler ve Avrupa - Ortadoğu trafiğinin son yıllarda çok artması bütün dünya ülkelerini bu konularda çeşitli ekonomik tedbirler almaya teşvik etmiştir. 1976 sonunda Cenevre'de toplanan uluslararası TIR toplantısında, TIR taşımacılığının demiryolu ve denizyolu ile bağlantılı olarak yapılması yolunda bir karar alınmıştır. Bu karar bu yıl Birleşmiş Milletlerde imzaya açılmıştır. Bu anlaşmanın yürürlüğe girmesi ile demiryolları daha da önem kazanacaktır. Eski İpek Yolu'na yakın bir önem kazanmış olan Türkiye karayollarının yükünü demiryolları ile azaltmak mümkündür. Ancak Türkiye bu konuda gereken hazırlıkları zamanında yapmadığı için Avrupa'dan büyük bir hızla gelen trenler Bulgaristan'da Türkiye'ye geçmek için sıra beklemektedir. Biz bu demiryolu trafiğini aynı hızla Arap ülkelerine aktaramazken bir de bu anlaşma ile TIR nakliyesi ile bağlantılı demiryolu ulaşımını sağlamak zorunda kalacağız. Gereken tedbirleri zamanında almazsak Avrupa - Ortadoğu demiryolu ulaştırmasını elimizden kaçırabiliriz. Daha şimdiden Sovyetler Birliği ile İran arasında yapılan bir anlaşma ile her gün Avrupa'dan kalkan 150 vagon Sovyetler Birliği üzerinden İran'a gönderilmektedir. Özel arabalarda tüketilen benzin için döviz israf edileceğine, gerekli yatırımlar yapılarak önemli döviz kazançları elde etmek mümkün olabileceken bu yapılmamaktadır. «OPEC ülkeleri zam yaptı ama biz yapmayacağız» demek iktidarda uzun süre kalacak iktidarların izleyeceği bir politika değildir. Kısa vadeli politik çıkarlar doğrultusunda alınan kararlar ekonominin geleceğini ipotek altına sokmaktadır.

Van Depreminde Klinik Vakalarda Sosyo-Ekonomik Durum

M. Kenan MORTAN

**(Van Devlet Hastanesinde 100 klinik vakada uygulanan
anket sonucu)**

Geçtiğimiz yılın Kasım ayında, Van ilinde Muradiye ve Çaldıran merkezlerinde 10 bini aşkın yurttaşın hayatlarını yitirmesine yol açan depremin üstünden iki ayı aşkın zaman geçti. Depremin hemen ertesi günü görevli olarak gittiğimiz Van'da dolaylı - dolaysız gözlemlerimiz dışında Van Devlet Hastanesinde deprem sonrası hastaneye kaldırılmış «deprem kurbanları» üzerinde bir de anket uygulama olanağı bulmuştuk. Derlenenler bu anketin sonuçlarıdır.

Anket 1 Aralık 1976 tarihinde Van Devlet Hastanesinde yatan 100 klinik vakadan rastgele yöntemle seçilen 15 deprem kurbanı üzerinde uygulanmıştır. Amaç; deprem ile arazi, ev yapım tekniği, evin konumu ve yoksulluk arasında bir ilişki kurmaktır.

Anketin sağlamlılığı diğer bir deyişle temsil gücüne gelince; bu konuda somut sayısal sergilemenin yanlış olduğu inancındayız. Genel olarak Doğu Anadolu'da istatistikî bilgi eksiğinin yanısıra derlenmiş olan geniş bir biçimde Van İl Yıllığı'na aktarılmış olan bilgiler gerçek durumu yansıtmaktan çok uzaktır. Objektif yapıdan gelen bu eksikliklerin yanısıra deprem durumunda şok - korku - panik gibi halleri önlemek için verilen bilgiler yanıltıcı, kişisel gözleme dayananlarsa tahminî olmaktan öteye gitmemektedir. 1 Aralık tarihine dek Van Devlet Hastanesine tedavi amacıyla getirilen deprem kurbanı sayısı 800 dür. Dolaysız gözlemlerimizden o tarihe dek dağ köylerine yardım ekiplerinin ulaşmamış olduğu görülmüştür. Bu ise anketin daha çok düz arazide kurulmuş köylerden getirilen yaralıları kapsadığının kanıtı sayılmalıdır.

Anket oniki sorudan oluşmuştur. İlk iki soruda cinsiyet ve yaş sorulmaktadır. Üçüncü sorumuz Türkçe bilinip bilinmediği şeklindedir. Dördüncü soruda köyün konumu sorulmaktadır. Beş - yedinci sorularda yaralının sosyo-ekonomik durumunu öğrenmeye yönelik üç soru hazırlanmıştır. Meslek durumu yörenin hemen tamamı hayvancılıkla uğraştığı için sorulmamıştır. 8. ve 9. sorularda oturulan hane (konutla) ilgili sorular sorulmaktadır. 10. ve 11. sorularda hânenin neyle ısındığı sorusu sorulmuştur. 12. soruda ise yaralının yara nevi sorulmuştur.

Türkçe bilmeyen yaralılarda sağlık durumu daha iyi olanlar veya yakını olan kişiler yardımcı olmuştur. Kadınlarda ise hastane hemşireleri anketin cevaplandırılmasına yardımcı olmuşlardır.

Soru : 1 Cinsiyeti :

Kadın		6
Erkek		9
		—
Toplam		15

Yaralı erkeklerin çoğunlukta olduğu görülmektedir. Ancak depremin gündüz 13 dolaylarında meydana gelmesi ve havanın deprem

günü iyi olması nedeniyle yöre halkının hane dışında olması dolayısıyla yaralı veya ölü sayısı düşük olmuştur.

Soru : 2 a) Yaşı :

	Kadın	Erkek	Toplam
10 ve daha az	1	2	3
11-20	2	2	4
21-50	3	4	7
51-70	—	—	—
70 ve daha fazla	—	1	1
TOPLAM	6	9	15

- b) i) Yaşını biliyor mu? 8
 ii) Tahminî mi? 7

Kanımızca ikinci sorunun cevaplarının temsili niteliği yüksek de-
 ğildir. Çünkü 10-20 yaş arası toplam yaralı sayısı 21-50 arası topla-
 mına eşittir. Yani, yetişkinlerin sayısı çocuk ve genç sayısına eşittir.
 Oysa gözlem yoluyla saptadıklarımız mevsimlik göç olayının sürdü-
 ğünü ortaya çıkarmaktadır. Bu durumda yetişkin erkeklerin deprem
 alanı içinde çoğunlukta olmadığı sonucunu çıkardık. İkincisi, depre-
 min olduğu sıralarda yetişkin erkeklerin doğal olarak hane (konut)
 dışında olması gerekmektedir. Çünkü saptadığımız kadarıyla deprem
 sırasında açık arazide ve hatta köy meydanında bulunanların olayı
 yaralanmadan atlattıklarıdır. Bu durumda temsil gücünün artması
 için denek sayısının artması gerektiği inancındayız.

Sorunun ikinci bölümü olan yaşın öğrenilmesine yönelik soruda
 yarıya yakın deprem kurbanı yaşını verememiştir. Bunlardan ancak
 1-2'si depremin verdiği şaşkınlıktan ötürü konuşamamış, çoğunluk
 okur-yazar olmadığı için yaşını cevaplandıramamıştır.

Soru : 3 Türkçe biliyor mu?

Evet		4
Hayır		9
Az		2

Yörenin eğitim durumu bu sorunun cevaplandırılması sırasında daha açık ortaya çıkmaktadır. Soruda biz Türkçe bilmeyi okuma-yazma bilmenin fraksiyonu olarak düşündük. Cevaplardan görüldüğü gibi büyük çoğunluk Türkçe bilmemektedir. Yaşını bilmeyenler içinde de 10 yaşına kadar olanların önemli yer tuttuğu görülmektedir. Bu, çocuk yaşlarda okulun hemen hiç söz konusu olmadığını göstermektedir. Türkçe bilenler daha çok 20-50 yaş kategorisinde bulunmakta ve temel eğitimi askerlikte sağlamış olmaktadır. «Az» bilenler ise sorularımızı kısmen anlamışlar ancak cevaplarını tercüman aracılığıyla vermişlerdir.

Soru : 4 Köyün konumu :

Yüksek ve kayalı		7
Düz arazide		7
İkisi arasında		1
		—
Toplam		15

Deprem sonrası düz yerde kurulu köylerin yüksek arazide kurulu köylere eş olması depremin sosyo-ekonomik durumunu belirginleştirmesi açısından önemli bir göstergedir. Orta şiddette nitelendirilen Van depreminin düz arazide kurulu bir köyde, kayalı bir köy gibi aynı tahribatı yaratmaması gerekmektedir. Ancak çağdışı taş yığması biçimindeki evler arazi konumu ne olursa olsun eş tahribat yaratmış ve taş üstünde taş bırakmamıştır.

Soru : 5 Toprağı var mı?

Var	8
Yok	7
Toplam	15

Bu soruda kişinin sosyo-ekonomik durumunun belirlenmesi amacı güdülmüştür. Ancak yörenin tarım yapmaya esasen elverişli olmaması nedeniyle sadece toprak varlığı sorusunun sorulmasıyla yetinilmiştir. Cevaplardan da görüldüğü gibi çoğunluğun toprağı bulunmamaktadır.

Soru : 6 Hayvanı var mı?

Var	15
Yok	—

Soru yöneltilen bütün yaralılar hayvan sahibi olduklarını söylemişlerdir. Bu, kişisel durumu belirlediği kadar yörenin de karakteristik yapısını göstermektedir.

Soru : 7 Hayvan sayısı ne kadar?

10 ve daha az	3
11-20	—
21-30	—
31-40	—
41-50	1
51 ve daha fazla	7
Bilmiyor	4
Toplam	15

Görünüşte anket uygulanan yaralının çoğunluğunun (7'si) 50 hayvandan fazlasına sahiptir. Ancak burada köy ağasının, celebin veya hayvan tacirinin hayvanını besleyenler de bu kategoriye girmekte ancak çeşitli nedenlerden ötürü bunu söylememektedirler.

Soru : 8 Hane (konut) kaç yaşında?

5 ve daha az	7
6-20 yıl	5
21-30	—
31 ve daha fazla ...	1
Yaşını bilmiyor	2
Toplam	15

Yaralıların deprem anında içinde oturdukları evlerin çoğunluğu beş yılın altında yeni yapılarıdır. Ancak eski ve yeni yapılarda taş yığma ve balçıkla sıvama tekniği benzer olduğundan «koruyuculuk» ve «dayanıklılık» yönünde bir gelişme yoktur. Bu bir diğer anlamda yoksulluğun son 25 yıldır değişmediğini geniş halk tabakaları için ana çizgi olma durumunu sürdürdüğünü ve hatta uçurumun daha da arttığını göstermektedir.

Soru : 9 Hane (konut) kaç gözden oluşuyor?

1	—
2-4	1
5 ve daha fazla	12
Oda yok	1
Ev değildi	1
Toplam	15

Başlangıçta sosyo-ekonomik durumu saptanmasında önemli bir gösterge olduğuna inandığımız bu soruya önce bizi şaşırtan, sonra da yanıltan cevaplar verilmiştir. Konutların dayanıksız olmasına karşın yapım tekniğinin kolaylığı oda (göz) sayısını artırmayı olanaklaştırmaktadır. Ancak, hayvanların insan yaşamındaki önemiyle orantılı, hayvan damları da evin içinde bir parça olmakta, damların oda olarak sayılması sonucunu vermektedir. Yoksa yaralı sayısının artmasında ana neden insanların tandır odası denilen ve ısınmanın gerçekleştiği odada bulunmaları ve deprem paniğinde evleri terk edememeleridir.

Bir cevabın «o sırada kahvede bulunuyordum,» biçiminde olması daha büyük yapıların da aynı dayanaksızlığı gösterdiğini açıkça ortaya koymaktadır.

Soru : 10 Isınma gereci neydi?

Soba	3
Tandır	1
Her ikisi	10
İpragaz	1

Soru : 11 Soba veya tandır yâniyor muydu?

Evet	14
Hayır	1

Bu iki soru bağlantılı olarak deprem kurbanlarında çokca yanık vakası görülmesi üzerine düzenlenmiştir. Sobanın devrilmesi ve yarımların çoğu kez gecikmesi nedeniyle insanlar yanmadan etkilenmişlerdir. Yalnız soba, ancak 100 hayvanın üstünde hayvan varlığı bildiren ve buna ek olarak toprağı olanlarda görülmüştür. Esasen tezek dışında bir ısınma aracı düşünmek te olanaksızdır. Zira kömür Çernik'ten gelmekte ve tonu 1000-1200 lira arasında satılmaktadır. Bu ise DPT'nin Gelir Dağılımı bulgularına göre Doğu Anadolu'da

küçük üreticinin yıllık gelirinin 1/8'nü oluşturmaktadır. «Her ikisi de yanıyordu» biçiminde cevap verenler ise tandır evinin bahçede kurulu olması nedeniyle ısınamayıp tezeği soba içinde yakanlardır. İp-
ragaz yanan hane ise kahvedir.

Soru : 12 Yaralanma ne türdendir?

Travmatolojik	7
Yanık	1
Yarılma	1
Ezik	2
Travmatolojik + yanık	2
Yanık + ezilme	2

Yaralıların çoğunluğunun taş yıkılmasından ötürü bir veya birkaç yeri kırılmıştır. Bunun açık yansıması anket sorusuna verilen cevaptan da anlaşılmaktadır. Bu arada cevaplardan da anlaşıldığı gibi zaman zaman travmatolojik vakalar ile yanık ve yanık ile ezilme vakaları birlikte görülmektedir. Hastanede saptanması olanaksız olan deprem ile birlikte ortaya çıkan çeşitli salgın hastalıkları (tifo, tifüs) dır. Ayrıca yoksulluğun bağrında yaşayan yöre insanının deprem sonrası daha da kötü besleneceği düşünülerek verem gibi hastalıklarla yüzyüze gelmesi kesin sayılmalıdır.

SONUÇ :

1) Van deprem bölgesini 1. derece deprem kuşağında gösteren 1952 tarihli harita hasıraltı edilerek 10 bin aşkın insanın ölümüne âdeta zemin hazırlanmıştır.

2) Depremden etkilenen halk çoğunlukla topraksız, sınırlı sayıda hayvan sahibi yoksul köylülerdir. Ev yapım tekniği taş - çamur karışımı olup, tavanın örülmesinde kullanılan taşlar ölümleri arttırıcı etki yapmıştır. Evlerin düz arazide kurulmasının daha dayanıklı olma-

sını gerektirir biçimindeki doğal bağlantı sözkonusu değildir. Evlerin yapım yılı da etkili olmamıştır.

3) Depremlerde ölü sayısının 10 bini aşkın olmasına karşılık yaralı sayısının 3 bin dolaylarında kalması çağdışı konut ve yaşam gerçeğini bir kez daha vurgulamaktadır. Aynı deprem kuşağında Japonya'da ölü sayısının 100'ün altında olması, «Van depreminde yazgının değil, toplumsal yapının etkili olduğunu» kanıtlamaktadır.

SIFAS
SENTETİK İPLİK FABRIKALARI A.Ş.

ŞİRKET MERKEZİ : Sanayi Bölgesi; BURSA
Tel: 18500-18504 Büro Atatürk Cad. Ticaret Bankası İş Hanı Kat 1, Tel: 14489

İSTANBUL BÜROSU : Manifaturacılar Çarşısı No. 3501 — 3502, Atatürk Bulvarı, Unkapanı, İstanbul
Tel . 22 35 73, 27 72 53

Kira Ayrıcalığı Tüm Ücretli Sınıfa Tanınmalıdır

Mehmet EROL

Sinai yatırımların belli büyük illere yığılmasının doğal sonucu olarak ülke nüfusunun giderek büyük bir kısmı, kısa bir zaman aralığında, kentlerde yaşar hale gelmiştir.

Hızlı nüfus artışı ve hızlı kentleşme hareketine paralel olarak kamu kesimince bir konut projesinin geliştirilmemiş olması ve **sorunun** çözümünün piyasa kurallarına bırakılmış olması, özellikle geliri artan fiyatlarla ayarlama olanağından yoksun ücretli sınıfı yenilmesi güç bir konut sorunuyla karşı karşıya bırakmıştır.

Ülkede süregelen yüksek enflasyon (Türk ekonomisinin bu özelliği daha uzunca bir süre, güdülen ekonomik politika nedeniyle de-

vam edecek gibi gözükme) ve **vergi sisteminin** spekülâtif kazançları vergilemede yetersiz kalışı, gayri menkullere yapılan spekülâtif amaçlı yatırımların hızla artmasına neden olmaktadır. Bugün konutların gerek satın alım değerleri, gerekse kiralari anormal ölçülerde artış göstermektedir.

Konut kiralari özellikle ücretliler için korkulu rüya olmaktan çıkıp sağlıklı bir yaşamın sürdürölüp sürdürölmemesi sorunu haline dönüşmüştür. TRT'nin yaptığı ve kamuoyuna da açıkladığı son bir araştırmaya göre, konut kiralari, dar gelirli ücretli sınıfın aile bütçesi içersinde % 50'nin üstünde bir yer işgal eder hale geldiği anlaşılmıştır.

Kira sorununun böylesine önemli boyutlara ulaştığı şu dönemde Gelir Vergisi Kanunu'nda ücretli sınıfın bir bölümüne tanınmış olan mevcut yasal ayrıcalığı, bu yasal olanağın yeteri kadar değerlendirilemediği için ve aynı ayrıcalığın tüm ücretlilere tanınması amacıyla açıklamakta yarar gördük.

Gelir Vergisi Kanunu'nun 61. maddesinde gelir vergisine tabi tutulacak ücretin tarifi yapılmıştır :

«Md. 61 : Ücret, işverene tabi ve muayyen bir işyerine bağlı olarak çalışanlara hizmet karşılığı verilen para ve ayınlar ile sağlanan ve para ile temsil edilebilen menfaatlerdir.»

Dikkat edilirse yasa koyucu vergi matrahına esas teşkil edecek ücret miktarında muhtemel danışıklıkları önleme amacıyla hizmet erbabına, gerek nakit gerekse ayın şeklinde verilen, sağlanan menfaatler toplamını ücretin kapsamı içersinde kabul ettiğini herhangi bir tartışmaya neden olmayacak şekilde açıklamıştır.

Konut tedariki :

Yasa koyucu ücretlerin vergilenmesinde genel kuralı bu şekilde açıkladıktan sonra «İstisnalar» bölümünde saptanan şartlara uygun olma koşuluyla hizmetlilerden bir bölümüne, konut sağlanması ve bu konutların aydınlatılması, ısıtılması ve suyunun temini suretiyle sağlanan ayın şeklindeki ücretlerin vergi kapsamı dışında bırakılması esasını getirmiştir.

Gelir Vergisi Kanunu'nun 23. maddesinde ücretlerle ilgili istisnalar açıklanmıştır. Bu maddeye göre;

«Madde 23 : Aşağıda yazılı ücretler gelir vergisinden istisna edilmiştir.

1.....

2.....

.....

9. Genel olarak **maden işletmelerinde ve fabrikalarda çalışan işçilere** ve özel kanunlarına göre barındırılması gereken memurlarla müstahdemlere **konut tedariki ve bunların aydınlatılması, ısıtılması ve suyunun temini suretiyle sağlanan menfaatler.»**

Bu yasa hükmüne göre hizmet erbabının istisnadan yararlanabilmesi şu koşullara bağlanmıştır.

1 — Hizmetlinin maden işletmelerinde veya fabrikalarda fiilen çalışıyor olması gereklidir.

Hizmetlinin, maden işletmelerinin yerüstü veya yeraltı tesislerinde çalışıyor olması önemli değildir. Önemli olan hizmetin maden işletmelerinde görülmekte olmasıdır.

Yasa koyucu fabrikalar konusunda da herhangi bir ayırım yapmamıştır. Yani her türlü üretim yapan fabrikalar kapsam içine girmektedir. Örneğin : Belediyenin havagazı tesislerinde çalışan işçi de, herhangi bir ipk fabrikasında çalışan işçi de aynı haktan yararlanacaktır.

2 — Birinci şartı taşıyan hizmet erbabına ayın şeklinde sağlanan menfaatin,

— Konut tedariki

— Bu konutların aydınlatılması, ısıtılması ve suyunun temini,

şeklinde olması gereklidir.

Burada önemli olan konutun işveren (Özel girişimci veya devlet) tarafından tedarik edilmesi ve bu konutların aydınlatılması, ısıtılma-

sı ve suyunun temininin işveren tarafından sağlanmasıdır. Yoksa hizmetlinin kendisinin tedarik ettiği konutların ısıtılması, aydınlatılması ve suyunun işveren tarafından temin edilmesi halinde hizmetliye sağlanan ayın şeklindeki bu menfaatlerin bu maddeye göre istisnadan yararlanması söz konusu olamayacaktır.

Kapsam

Ücretlilerin bir bölümüne tanınmış olan bu ayrıcalık, yasalastığı güne göre konut sorununun ağırlaştığı şu dönemde daha da önem kazanmıştır. Ancak bizce bu yasal ayrıcalığın bugünkü şekli ücretli sınıf içerisinde adaletsiz bir biçimde ayırım yapmaktadır. Adaletsizliğin giderilmesi için, bu ayrıcalık fark gözetilmeksizin tüm ücretli sınıfa yaygınlaştırılacak şekilde yasal düzenleme yapılmalıdır.

Konut kiralarn ve fiyatlarını denetlemeyen, dar gelirli ücretli sınıfa ucuz mesken tedarik etme yönünde çaba göstermeyen Devlet, hiç olmazsa gelirinin yarısını konut kirasına vermek zorunda kalan ücretlilerin konut kirasına giden gelirlerinden vergi almaktan vazgeçmelidir.

Bedeli kim ödeyecek

Mevcut bu yasal olanağın hizmetliye yaygınlaştırılması işverenlere herhangi bir ek yük getirmeyecektir. Çünkü tanınan bu olanak ücretin bir bölümünü teşkil etmektedir ve firma için bir gider niteliğini taşımaktadır. İşveren daha önce nakit olarak verdiği ücretin bir bölümünü bu kerre aynı olarak verecektir. Yani, firmanın toplam ücret yükünde bir artış olmayacaktır.

Buna karşılık ücretlinin eline geçen net ücret artacaktır. Çünkü daha önce vergilendirilmekte olan ücretin bir bölümü vergi kapsamı dışında kalmakta ve ücretlinin net geliri sağlanan aynı menfaatler toplamına düşen vergi miktarı kadar artmış olmaktadır. Bunu sayısal olarak açıklayalım. Örnek olarak aylık brüt geliri 3000 TL. olan evli iki çocuklu bir işçiyi alalım. Bu işçi brüt ücreti üzerinden (% 12 sigorta primi çıktıktan sonra) 575 TL. vergi ödemek durumundadır. Bu işçiye işveren tarafından, ücretinin bir bölümünün konut ve bu konutun ay-

dınlatılması, ısıtılması, suyunun tedariki şeklinde verildiğini ve bu şekilde verilen ücretin ortalama olarak 1000 TL. olduğunu kabul edelim. Bu durumda işçinin, ücretinin 1000 TL. lık kısmı vergi kapsamı dışında kalacak ve 268 TL.sı vergi ödeyecektir.

Netice olarak işçinin net geliri sağlanan vergi avantajı $(575 - 268 =) 307$ TL. kadar artacaktır.

Ayın şeklinde sağlanan ücretin vergi kapsamı dışında kalması -nın doğal sonucu olarak ilk bakışta kamunun vergi hasılasının azaldığı dolayısıyla bedelin kamu tarafından ödendiği düşünülebilir. Ancak biz aynı kanıda değiliz. Çünkü bugün işçi sınıfının oturduğu konutların (gecekonduların) çok büyük bir bölümünü kamunun bilgisi dışında inşa edilmiş, iskan müsaadesi alınmamış kaçak yapılar teşkil etmektedir. Dolayısıyla vergi idaresi, bu konutların sahiplerinden ne Bina İnşa Vergisi ve nede Gayri Menkul Sermaye İradı üzerinden alınan Gelir Vergisi olarak herhangi bir vergi alamamaktadır.

Oysa işveren tarafından bu konutların temini halinde yapılacak giderler belgelenecek ve bu gelirleri elde edenler vergi yükümlüsü durumuna geleceklerdir. Görüldüğü gibi olay makro açıdan değerlendirildiğinde kamunun bir taraftan vergi hasılası azalmasına karşın diğer taraftan vergi kapsamı dışında kalan büyük bir gelir grubunun vergi yükümlüsü haline gelmesi nedeniyle vergi hasılası artacaktır.

Sonuç

Teorik yapısını kısaca açıklamaya çalıştığımız ücretlilere tanınmış olan bu ayrıcalığın pratiği geniş ölçüde sendikalar (işçi-işveren) tarafından oluşturulacaktır.

Ücretli sınıfın bir bölümüne tanınmış olan bu ayrıcalığın tüm ücretlilere yaygınlaştırılması yönünde yapılacak yasal düzenleme vergilemenin temel prensiplerinden olan adaleti hiç olmazsa bir sınıf içerisinde sağlamış olacağı gibi ücretli sınıfın geçim sıkıntısını da bir ölçüde hafifletmiş olacaktır.

Hizmetli sınıfın bir bölümüne tanınan bu yasal olanağın yaygınlaştırılması, beyan dışı kalan gelirlerin bir bölümünün vergi kapsamına girmesine neden olacak ve dolayısıyla vergi yük dağılımını yaygınlaştıracaktır.

Carter'in Yeni Programı Ve Batı

The Economist'ten

Derleyen : Sinan Demirdöğen

A.B.D.'nin yeni başkanı Carter'in ekonomik programı, herkesi mutlu etmek isterken herkesten eleştiri gören bir nitelik gösteriyor. Genel bir vergi indirimi ve kamu yatırımlarında artışlar öngören program, bu yıl içinde 12 ile 16 milyar dolarlık efektif talep artışını içeriyor.

Program ya yeterinden fazla geniş olmakla ya da çok önemsiz değişiklikler öngörmekle eleştiriliyor. Bazı iktisatçıların tersine sendikacılar, programın yeterince istihdam sağlayamayacağını, 1977'de 30 milyar dolar kadar bir miktarın federal iş programlarına harcanmasını istemekteler. Carter'ın Çalışma Bakanı F. Ray Marshall'da programı yetersiz bulanlar arasında.

Yine de Başkan Carter'ın, Demokrat çoğunluğun bulunduğu Kongre'den programı geçirmesi olasılığı oldukça fazla. Ancak şu anda bile harcamalardaki yeni artışın önümüzdeki altı ay için mi, yoksa

oniki ay için mi olacağı açıklanmış değil. Programdan ekonomiye büyük bir itiş etkisi yapması beklenmiyor. Ekonomiye, bu durumuyula programın yapacağı küçük bir itişin yeterli olacağı öne sürülebilir. Son gelişmelerde, Carter'ın deyimiyle «çok durgun bir büyüme» içinde olan A.B.D. ekonomisi düzeltme belirtileri gösteriyor. İşsizlik oranı Kasım ayında % 8,1 iken, Aralık'ta % 7,9'a düşmüştür; yeni istihdam edilenlerin çoğu da ev bakan kişilerdir. Ekonominin bu yılki büyüme hızının %7 ile % 8 arasında olacağı düşünülebilir.

Ticaret Bakanlığınca yatırımcıların % 11,3 oranında bir artış meydana getirecekleri bir raporla belirtilmiş bulunuyor. Ancak, Carter'ın ekonomik danışmanlar kurulunun başkanı olan Charles F. Shultze'ye göre, yatırımcılar yeni önlemler alınmasa da bu artışı yapacak eğilimdediler. Önemli olan sorun, yatırımların getireceği üretim artışının satın alınabilmesini sağlamak olacaktır.

Yeni program enflasyonu körüklemekten kaçınmıştır. Aralık ayında % 11,4'lük bir yıllık hıza ulaşmış olan enflasyonun en çok tarım ürünleri fiyatlarından etkilendiği biliniyor. Ekonominin verjlen destek gücüyle canlanmaması durumunda etkiyi arttırmak mümkün görülmüştür. Bu yönüyle program esnek niteliktedir. Yeni yılda 1976'da görülen A.B.D. ödemeler dengesi açığının da artması beklenmektedir.

Batılı diğer ülkelerle Japonya'nın, A.B.D.'nin yeni ekonomi politikasına uyumlu önlemler alması olasılığı ise oldukça azdır. Özellikle B. Almanya ve Japonya, ihracatın çektiği bir büyüme içindeler. İki ülkenin de ödemeler dengesinde bu yıl fazlalıklar öngörülmüştür.

Fransa, İtalya ve İngiltere ise durumları gereği iktisadi politikalarını dış faktörlere göre değiştirmekten çok, dışardan gelebilecek olumlu etkilerden olabildiği kadar fazla yararlanmak eğilimindedirler.

OECD ülkelerinin dış ödemeler güçlükleri, A.B.D.'nin başlattığı yeni bir yönelimin izlenmesini olanaksız kılmaktadır. Bu ülkelerin 1974'ten beri, artan petrol fiyatlarının da etkisiyle, ödemeler dengesi açığı 162 milyar dolardır. OECD içinde özellikle petrol üreticisi olmayan ülkelerin dış borçlarının artması borç verenler için tehlikeli sorunlar yaratabilir. Böyle bir tehlikeden kaçınmak için ise şimdilik

yanlızca beş seçenek vardır : a) Petrol fiyatlarının düşürülmesi, b) petrol gelirlerinin daha çok harcanması, c) borçları fazla olmayan ülkelerin ödemeler dengesi açıkların fazlaştırmaları, d) petrol üreticisi ülkelerin borçlu ülkelere yardım etmesi, e) yeni bir Marshall yardım programının hazırlanması ve üçüncü dünya ülkelerinin bu çerçevede içinde yardım görmesi.

İNGİLİZLER DAHA AZ MI ÇALIŞIYOR?

Birçok ülkede peşpeşe grevlerin olduğu Avrupa'da işgünü kayıplarının nedenleri konusunda yapılan bir araştırma ilginç sonuçlar vermiştir. Batı Avrupa'da grev nedeniyle değil de grev dışı nedenlerle kaybolan işgününün, çalışılması gereken toplam işgününe oranına bakıldığında, bu sayının B. Almanya'da % 9, Fransa'da % 12, İtalya'da ise % 13 olduğu görülmektedir. Bu ülkeler içinde en düşük oran % 8 ile İngiltere'ye aittir. İngiltere'de grevler nedeniyle kaybolan işgününün oranı ise % 1,5'u geçmemektedir. İngilizlerin işe devamsızlıkları diğer Batılı ülkelere oranla az olmasına rağmen, ülke de üretimdeki sorun yurttaşların daha az çalışmasından doğmaktadır. Ülkede verimlilikteki bu düşüklüğü yabancı yatırımcılar değişik şekillerde yorumlamaktadırlar. Örneğin Amerikan şirketleri durumdan yakınırken, diğer yabancı yatırımcılar o denli rahatsız değiller.

Verimlilik düşüşünde, düşük yatırım haddi ile geri teknoloji kullanımının etkileri aranabilir. Ancak, temel sorun yine de insan etkenidir. İlk İngiliz tüketicilerinin eskiye oranla daha az harcadıkları, ikinci olarak da işverenlerin amatör ya da acemi oldukları ileri sürülebilir.

Bir de sendikacıların tutumunu ele almak gerekir. Ülkede aynı işi daha az ücretle yapan altı kişiyi, daha fazla ücretle çalışan dört kişiye yağ tutan sendikacıları suçlayanların sayısı da az değil. Ama sorunun temel ve en önce çözülmesi gereken yanı, işini kaybetmekten korkan, iş değiştirmeyi göze alamayan, çalıştığı işte de yavaştan alan İngilizlerin sayısının çok olması ve bu durumu değiştirebilecek herhangi bir etkenin bulunmamasıdır.

YAKIN GELECEKTE DAHA BÜYÜK BİR ENERJİ SIKINTISI BEKLENİYOR

İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD)'nin «Dünya Enerji Durumu» başlıklı son yayınlarından birinde petrol fiyatlarının reel olarak sabit kalacağı varsayılarak 1985 yılındaki enerji arz ve talebi incelenmiştir. İncelemede özetle Batı'nın büyüyen enerji gereksinimi karşısında, OPEC (Petrol İhrac Eden Ülkeler Örgütü) ülkelerinden ithal ettiği petrolün oranının düşmesine rağmen, mutlak değer olarak bu ülkelerden daha fazla petrol ithal edeceği tahmin edilmektedir. Ayrıca enerji talep artışının gayri safi ulusal hasıla artışından daha yavaş olacağına işaret edilerek, AET'nin petrol ithalatının azalırken, A.B.D.'nin OPEC'e petrol ticaretinden doğan bağımlılığının artacağı belirtilmektedir.

OECD'nin araştırmasına göre, örgüt üyesi ülkelerin 1974 ile 1985 yılları arasında, toplam enerji gereksinimleri yılda ortalama %3,6 artarak 1985'te 5.094 milyon ton petrol karşılığını (mtpk) bulacaktır. Bu miktarın 1.750 mtpk bölümünün ithal edileceği sanılmaktadır. Bu sayı, oran olarak 1974 yılı oranı olan % 37'den biraz düşük, % 34'ü bulmaktadır. Ancak toplam hacim olarak OPEC petrolüne olan talep artacaktır. 1976'nın ilk onbir ayı içerisinde ithal olunan OPEC petrolü günde 30 milyon varil (milv/g) iken, 1985 tahmini 35 milv/g olarak çıkarılmıştır. Böylece OECD ülkeleri, belki de OPEC ülkelerinin karşılamak istemeyecekleri kadar petrol talep etmiş olacaklardır. Kaldı ki OECD'nin iki yıl önceki enerji raporuyla yeni yayınlanan arasındaki talep tahminlerinin farklılığı, ithal edilecek petrole de bir fazlalık ortaya çıkarmaktadır.

İthal edilecek petrole beklenen bu fazlalığın iki nedeni vardır : Birincisi, amaçlanan her ulusal hasıla artış biriminin bir öncesinden daha fazla enerji talep eder olmasıdır. Son raporda 1975'ten sonraki yıllarda beklenen ulusal hasıla büyüme hızları yeniden gözden geçirilip düşürülmüş, ancak, yine de planlanan her artış birimi daha fazla enerji tüketimi gerektirmiştir. 1975 yılı tahminlerinde enerji talebinde beklenen artışlar daha düşüktü. Ayrıca 1975 yılı tahminlerinin tersine, OECD ülkelerinin kendi ürettikleri enerjinin beklenenden

daha az olacağı anlaşılmıştır. 1975'te OECD ülkelerinin ana enerjilerinin % 80'ini üretebilecekleri sanılıyordu, şimdilerde bu oranın % 62,5 olabileceği ortaya çıkmıştır.

Enerji kesimleri arasında bir inceleme yapılacak olursa, OECD kömür üretiminin bu yıl, 1974'teki 634,2 mtpk olan miktarı aşarak 863 mtpk olacağı tahmin edilmektedir. Kömür üretimini arttıracak ülkeler arasında A.B.D., Kanada, Avusturalya ve Yeni Zelanda vardır. Avrupa ülkeleri kömür üretimlerini pek fazla arttıramıyacaklardır. Böylece, OECD ülkeleri 1985'te toplam kömür tüketimlerinin % 6,2'sini, toplam enerji arzlarının ise % 1,2'sini büyük oranda sosyalist ülkelere ithal edeceklerdir.

OECD'nin ek petrol kaynakları Alaska ve Kuzey Denizi'dir. A.B.D.'nin petrol üretiminde bu yıl, 1974'teki 10,4 milv/g'den 9,1 milv/g'e doğru bir düşüş beklenirken, Alaska petrollerinin ek katkısının ancak 2,5 milv/g olacağı sanılmaktadır. Kuzey Denizi petrol üretiminde ise 1975 beklentilerine göre daha yavaş bir artış umulmaktadır. İngiltere ve Norveç'in Kuzey Denizi'ndeki çabalarının, OECD petrol üretimine toplam petrol arzının % 9'u, toplam petrol gereksiniminin de % 4'ü kadar ek bir katkı sağlayacağı anlaşılmaktadır.

A.B.D. doğal gaz fiyatları üzerindeki kontrolün kalkması ve yükselen fiyatlarla üretimin artmasına rağmen, yine de gelecekte bu enerji kaynağının üretiminde bir azalma beklenmektedir. Ancak dünya arz ve talep dengesinin fazla bozulacağı söylenemez.

OECD'nin nükleer enerji üretim tahminleri, üzerinde en çok yankıya düşülen konu olmuştur. Bunun bir nedeni, iki yıl önceki tahminleri yürütenlerin hükümetlerin vaatlerini gereğinden fazla ciddiye almalarıdır. OECD'nin 1975 tahminlerinde 1985'te 513 milyar vat (gigawatt, GW) yani 748 mtpk nükleer enerji üreteceği sanılırken, şimdi bu kapasitenin ancak 325 GW olması beklenmektedir. Yeni tahminler OECD ülkeleri hükümetlerinin 1973 petrol bunalımı öncesindeki plan hedeflerinden bile düşüktür. Çevre sorunları yaratması açısından yeni projelerin gerçekleştirmelerinde gecikmeler olacağı sanılmaktadır. Böylece 1985 sonunda yeni nükleer santrallerden elde edilmesi beklenen 91,4 GW'lık kapasitenin gerçekleşmesi kuşkuludur.

Hidroelektrik ve jeotermal enerji üretimlerinin toplam OECD enerji üretimine 70 mtpk katkı yapacağı hesaplanmıştır.

Böylece 1985'te OPEC petrolüne olan bağımlılık artacak, diğer enerji kesimlerinde olabilecek başarısızlıklar nedeniyle de petrol gereksinimi fazlalaşabilecektir. Araştırma, OPEC'ten ithal edilecek petrolün 24 milv/g olarak kalması için, ilkin OECD içi arzın arttırılmasını, ikinci olarak da enerji kullanımında tasarruf yapılmasını öneriyor. Enerji tasarrufu için otomobil verimliliğinin arttırılmasından, evlerde yapılacak kısıntılara kadar bir dizi önlem sıralanıyor. Ancak, bugünkü kamu politikaları, düzenleyici organlar, işletmelerin oligopolcü eğilimleri ve tüketici ilgisizliği nedeniyle bu önlemlerin gerçekleşmesi oldukça zordur.

Enerji kaynaklarının bu denli kıt olması nedeniyle, 1974'te tahmin edilen büyüme hızlarının düşürülmesi de bir çözüm yolu olarak ele alınmıştır. Önceki tahminlerde 1974-80 arası % 4, 3, 1980-85 arası da % 4,1 olan sayıların yerine sırasıyla % 3,8 ve % 3,6 oranları alınsa bile, petrol ithalatı tahmini yıllık 31,9 milv/g olmaktadır.

Asıl endişe, 1985 ile 1990 arası için yapılan tahminlerden doğmaktadır. Bu tahminlerin ortaya çıkardığı OECD petrol ithalatı 40 milv/g'dür. Bu, ya OPEC üretiminde bir artış ya da yeni petrol yataklarının bulunmasını gerektirecektir. Bu gibi bir durumda sosyalist ülkelerin ek üretim yapması beklenebilir. Ancak 1985'e kadar OPEC ve OECD dışındaki bölgelerde önemli bir üretim artışı beklenmemektedir.

Yeni tahminlerin ışığında, OECD ülkelerinin OPEC'in çökmesini beklememeleri ve Orta Doğu petrollerine olan bağımlılıklarıyla bağdaşır bir tutum takınmalarını savunanlara hak vermek zordur. Ancak A.B.D.'nin yeni üretim alanlarını işletmeye açmasının ve enerji tasarrufuna yönelmesinin etkisiyle, OPEC'e verilen ödünleri fazla bulanlarla da birlikte olmak aynı şekilde zor görünüyor.

Ticaret Bankalarının İştiraklerindeki Gelişmeler (1966-1975)

A. İhsan KARACAN

Ticaret (mevduat) bankalarının iştiraklerine tahsis etmiş oldukları sermaye miktarı olarak önemli boyutlara ulaşmıştır. Olgu bu bankaların rekspotlarında iştiraklerin her geçen gün daha fazla yer işgal etmesinden de gözlemlenmektedir. Bu çalışmada önce iştirakler konusundaki yasal çerçeveyi kısa bir şekilde açıklayıp ardından 1966-1975 döneminde bazı büyüklük ve oranlarda ortaya çıkan gelişmeyi sayısal olarak göstermeye çalışacağım.

I — YASAL ÇERÇEVE

Mevduat bankalarının faaliyet esaslarını düzenleyen 7129 sayılı Bankalar Kanunu iştirakleri ile ilgili birtakım düzenlemeleri de beraberinde getirmiştir.

— **İştiraklere Tahsis Olunabilecek Sermaye Miktarı İle İlgili Hükümler :**

Ticaret (mevduat) bankalarının iştiraklerine tahsis edecekleri sermaye toplamı bankanın ödenmiş veya Türkiye'ye tahsis olunmuş sermaye ve ihtiyatları toplamının % 10'unu aşamaz (Bnk. Kn. m. 48/1).

Bu iştiraklere tahsis olunabilecek sermaye konusunda getirilmiş genel bir hükümdür. Ancak-ülkenin ekonomik kalkınması için gerekli ve münhasıran sanayi, maden, enerji, nafia, nakliyat ve ihracat işleri ile iştigal eden veya münhasıran bu sahalara kredi açmak üzere kurulmuş iştirakler bu % 10 sınırlamadan istisna tutulmuşlardır (Bnk. Kn. m.48/2).

— **İştiraklere Açılacak Kredi Miktarı İle İlgili Hükümler :**

Bir ticaret bankasının iştiraklerinin tümüne veya bu iştiraklerin kefaletleri ile diğer hakiki ve hükmi şahıslara açacağı bütün kredilerin toplamı bankanın ödenmiş ve Türkiye'ye tahsis olunmuş sermaye ve ihtiyatları toplamının % 20'sini aşamaz (Bnk. Kn. m. 39).

Bu genel hükme karşın, bankaların en az % 25 sermayesine sahip oldukları sanayi, maden, enerji, nafia hizmetleri, nakliyat ve ihracat işleri ile iştigal iştiraklerine münhasıran bu işlerinde kullanılmak üzere açtıkları krediler bankanın ödenmiş ve Türkiye'ye tahsis olunmuş sermayesi ile ihtiyatları toplamının belli bir oranı ile belirlenmiş sınırlamaya tabi tutulmamıştır. Ancak bu şekildeki krediler her ne suretle olursa olsun üçüncü şahıslara kredi temini amacına yönelik olmaz (Bnk. Kn. m. 38).

— **İştirakler ile Banka Arasındaki İşlemleri Düzenleyen Hükümler :** Bankaların doğrudan doğruya veya bilvasıta sermayelerinin en az % 20'sine sahip bulundukları iştirakleri ana banka pay senetlerini satın alamazlar, rehin olarak kabul edemezler ve mukabilinde avans veremezler (Bnk. Kn. m. 48). Bir bankanın iştirakinin yönetim kuruluunda bulunan kimselerin aynı zamanda bankasında yönetim kuruluunda bulunması iştirakin banka ile işlem yapmasını önleyici değildir (Bnk. Kn. m. 43).

— **Mali Tabloların Düzenlenmesi ile İlgili Hükümler :** Bankalar iştiraklerine açtıkları krediler ile iştiraklerine yatırdıkları sermayenin Bankalar Kanunu m. 39 ve 48'e göre tasnif edilmiş durumunu üç aylık hesap hülasaları ve yıllık bilançolarında diğer işlemlerinden ayrı olarak göstermek zorundadırlar (Bnk. Kn. m. 51-52).

— **Denetim İle İlgili Hükümler :** İştirakler tıpkı ana kuruluşları olan bankalar gibi Maliye Bakanlığı Bankalar Yeminli Murakıpları'nın denetimine tabidirler. Ancak, bu denetim Bankalar Kanunu ve diğer kanunların bankalar ile ilgili hükümleri çerçevesi içindedir. (Bnk. Kn. m. 61).

Ayrıca, 5422 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu da sermayesinin en az % 10'una bu iştirakin kuruluşunda veya bilanço tarihinden en az bir yıl önce sahip olunmuş ise bankanın bu iştiraktan elde ettiği iştirak kazancının kurumlar vergisinden müstesna olduğunu hükme bağlamıştır (K. V. K. m. 8)

II — İŞTİRAKÇİLİĞİN AMAÇLARI

İştirak şeklinde katılmalarda bulunan bankalar bu politika ile çeşitli amaçlar güdebilirler.

— Elleriindeki fonları verimli bir şekilde kullanmak isteyen bankalar bu katılmaları verimli bir yatırım alanı olarak düşünebilirler. Böylece iştirak politikasının önemli bir güdüsü bankanın kârını maksimize etmek şeklinde ortaya çıkmaktadır.

— Katılmaların tarihsel süreç içinde önemli bir fonksiyonu ya da amacı az bir sermaye ile çok büyük miktarlara ulaşan sermayelerin yönetimini, kontrolünü ele geçirmek olmuştur.

— Para değerinde düşmelerde korunmak bir diğer amaç olarak ortaya çıkmaktadır.

— İştirakler banka yöneticilerine ve/veya sahiplerine ek olanaklar ve çıkarlar sağlamaya yönelik bir politikanın araçları olarak da ortaya çıkabilir.

— Kamu yönetimi bankaları iştirakçilik şeklinde katılmalarda bulunmaya yönlendiren ve/veya zorlayan bir politika benimsemiş olabilir ve bu politika sonucu bankalar iştirakçilikte bulunabilirler.

— İştirak edilen firma ile banka arasındaki ilişkiler önce kredi verme şeklinde başlamış ve daha sonra bu firmanın mali, ekonomik yönetsel yapısındaki olumsuz yada olumlu gelişmeler nedeniyle banka verdiği kredilerin emniyetini sağlamak veya kârlı bir yatırımda bulunmak amacıyla banka-kredi müşterisi ilişkisi banka-iştirak şekline dönüşmüş olabilir.

— İlişki bazan ters yönlü olabilir. Yani bir holding, holdinge dahil kuruluşları finanse etmek amacıyla bir banka kurmuş olabilir ve bu finansman işini yasal çerçeve içinde istenilen düzeyde yürütmek için (örneğin Bnk. Kn. 38'deki kredi açma ile ilgili imkânlardan yararlanmak amacıyla) banka holdinge dahil firmaların pay senedini edinmiş olabilir.

III — İŞTİRAKLERE TAHSİS EDİLEN SERMAYE

Mevduat bankalarının iştiraklerine tahsis ettikleri sermaye 1966-1975 yılları arasında mutlak rakamlar ve indeks olarak aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Yıllar	Tahsis Edilen Sermaye (000 TL.)	Sabit İndeks 1966=100	Zincirleme İndeks
1966	1.658.682	100,0	100,0
1967	1.704.582	102,8	102,8
1968	1.822.434	109,9	106,9
1969	2.226.502	134,2	122,2
1970	2.425.864	146,2	108,9
1971	2.725.184	164,3	112,3
1972	2.977.985	179,5	109,3
1973	3.692.381	222,6	124,0
1974	4.563.521	275,1	123,6
1975	5.504.456	331,8	120,6

Yıllık Ortalama Artış : % 12,3

Kaynak : T. Bankalar Birliği, Bankaların Yıl Sonu Bilânço ve Kâr-Zarar Hesapları.

İştiraklere tahsis edilen sermaye 10 yıl içinde 2,3 katı artarak 1.658 milyon TL. dan 5.504 milyon TL. ya çıkmıştır. 1966 = 100,0 kabul edildiğinde iştiraklere tahsis edilen sermaye indeksi 331,8 olmuştur. Artış özellikle son üç yılda meydana gelmiştir. Örneğin, indeks olarak 1972 = 100,0 iken 1975 indeksi 184,8 olmaktadır. Görüldüğü gibi iştiraklere tahsis edilen sermaye 3 yıl içinde hemen bir misli kadar bir artış göstermiştir. Dönemin ortalama artışı ise % 12,3 olmuştur.

IV — İŞTİRAKLERE TAHSİS EDİLEN SERMAYENİN AKTİFTEKİ PAYI

İştiraklerin aktif içindeki payı incelenirken bazı konuların göz önünde tutulması zorunlu gibi görünmektedir :

— İştirakler bir bilânço kalemi olarak farklı yılların para değerlerini yansıtan iktisap kıymetleriyle bilânçolarda yer almaktadırlar. Buna karşın, banka işletmelerinin özellikleri göz önüne alınırsa, sabit kıymetler ile tahviller ve hisse senetleri cüzdanı dışındaki diğer aktif kıymetler cari yılın para değeri ile bilânçoda yer alırlar. Bu nedenle iştiraklerin aktif içindeki payı incelenirken farklı para değerlerinin doğuracağı sorunlar göz önüne alınmalıdır.

— Yeni iştiraklere katılma dışında iştiraklere tahsis edilen sermaye ya iştirak edilen firmalardaki pay oranı arttırılarak ya da bu firmaların sermaye arttırmaları nedenleri ile artış göstermektedir. Halbuki, aktifte yer alan diğer bazı kalemler (örneğin, krediler gibi) in büyümeleri çok değişik etkenlerden ve çoğu kez de süratli olmaktadır. Bu durum ise iştiraklerdeki artışın aktif toplamının artış oranını en az aynı oranda takip edememesi sonucunu doğurmaktadır.

İştiraklerin aktif içindeki payı % oran ve indeks olarak aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Yıllar	% pay	İndeks 1966 = 100,0
1966	4,2	100,0
1967	3,7	88,7
1968	3,9	99,2
1969	3,3	78,8
1970	3,4	80,6
1971	3,2	76,9
1972	2,7	65,3
1973	2,7	64,8
1974	2,6	63,2
1975	2,2	52,8

Ortalama % 3,2

Kaynak : a.g.y.

Görüldüğü gibi iştiraklerin aktif içindeki payı 1966-1975 döneminde sürekli olarak düşmüştür. Bu düşüş, fiyat artışlarının ülke ekonomisinin «mütemmim cüzü» haline geldiği 1971 ve sonrasında daha da belirgin olmuştur. Bu düşüşün ana nedeni yukarıda da belirtildiği gibi iştiraklerin eski yıl para değerleri ile bilançoda yer alması ve daha az süratli artan bir kalem olmasına karşın diğer bilanço kalemlerinin cari yıl değerleri ile bilançoda yer alan ve süratli hem de fiyat artışları ile yakından bağıntılı olarak artan kalemler oluşudur.

V — İŞTİRAKLERDEN ELDE EDİLEN GELİR

İştiraklerden elde edilen gelir ve bu gelirin toplam gelirler içindeki payı aşağıdaki tablodan izlenebilir :

Görüldüğü gibi, iştirak gelirleri toplam gelirler içinde yıllar itibariyle sürekli bir düşüş göstermiştir. 1970 yılı ile de birlikte iştirak gelirlerinin toplam gelirler içindeki % payı dönem ortalaması altına düşmüştür.

Yıllar	İştirak Gelirleri (000 TL.)	Toplam Gelirlerdeki % Payı
1966	81.774	2,5
1967	98.155	2,6
1968	110.645	2,5
1969	125.470	2,4
1970	113.186	1,9
1971	98.715	1,4
1972	113.397	1,3
1973	204.107	1,8
1974	224.439	1,5
1975	302.137	1,4
Ortalama		1,9

Kaynak : a.g.y.

VI — İŞTİRAKLERİN RANDIMANI

İştiraklerin bankaya sağladığı gelirleri mutlak rakamlar olarak ya da bu yatırımın sağladığı gelirin toplam gelirler içindeki payı olarak görmek bu tür yatırımları alternatif maliyeti açısından değerlendirebilmek için yeterli değildir. İştirakleri alternatif kullanım yerleri olan bir yatırım alanı olarak yeterince değerlendirebilmek için iştirak yatırımlarının randımanını ya da rantabilitesini (kârlılığını) bilmek gereklidir. İştiraklerin randımanı klâsik kârlılık formülü ile hesaplanmıştır.

$$\text{İştiraklerin Randımanı} = \frac{\text{İştirakler Kârları Toplamı}}{\text{İştiraklere Tahsis Edilen Sermaye}} \times 100$$

Gerekli değerlendirmeyi yapabilmek için, (toplam gelirler x 100/ Aktif Toplamı) formülü ile bulunan «aktiflerin gelir sağlama gücü» oranları da hesaplanmış ve iştiraklerin randımanı oranları ile birlikte aşağıda verilmiştir.

Yıllar	İştiraklerin Randımanı %	Aktiflerin Gelir Sağlama Gücü %
1966	4,93	8,16
1967	5,76	8,24
1968	6,07	9,48
1969	5,63	7,82
1970	4,66	8,25
1971	3,62	8,68
1972	3,80	8,33
1973	5,52	8,30
1974	4,91	8,48
1975	5,49	8,86
Ortalama	5,04	8,46

Kaynak : a.g.y.

İştiraklerin randımanı ile aktiflerin gelir sağlama gücünü kıyaslarken vergi kanunlarının da etkisini dikkate almak gerekir. Örneğin, dönemde iştirakler randımanı % 5,04 olmuştur ve bu kazanç Kurumlar Vergisi Kanunu m. 8 sınırları içinde Kurumlar Vergisinden müstesnadır. Buna karşılık diğer faaliyetlerden sağlanan net bilânço kârı kurumlar vergisine tabidir. Aynı şekilde, Devlet Tahvillerinin net cari fazleri % 11, özel sektör tahvilleri ise vergi öncesi % 18 faiz geliri sağladığı göz önüne alınırsa iştirakler yatırımı alternatif kullanım alanlarına kıyasla bankalar için daha az kârlılık sağlayan yatırımlardır. Bu da Türk ticaret (mevduat) bankacılığında iştirakçilik politikasının amaçlarının kârlılık dışında başka noktalarda aranmasını gerekli kılmaktadır.

İştiraklerin randımanının düşük olması çeşitli nedenlerle ortaya çıkabilir :

— Bu oran iştirakler portföyünün kullanımında kârlılık ilkesinin bir göstergesidir. Ancak bazı bankaların sosyal ve ekonomik açıdan üstlendikleri görevler (örneğin, Sümerbank ve Etibank gibi) bu konuda göz önünde tutulmalıdır.

— Bu oranın düşük olmasının nedeni iştirakler portföyünün seçiminde dağılımın iyi yapılmaması olabilir.

— İştirak edilen firmaların kâr dağıtım politikaları bu oranı etkileyebilir.

Ancak randıman oranlarını böylesi global rakamlara dayanarak hesaplamının da doğurduğu bir takım sorunlar vardır:

— Gecikmeler unsuru dikkate alınmalıdır. İştirak kârları genellikle bir önceki yıla ait iştirakler kaleminin gelirlerini yansıtmaktadır. Ülkemizdeki muhasebe tatbikatı bu konuda sıhhatli bir çalışmayı olanaksız kılmaktadır.

— Gecikmeler ile ilgili bir diğer unsur, özellikle yeni kurulan iştiraklerde yatırımın yapılması ile gelir sağlaması arasında uzunca bir sürenin geçmekte oluşudur.

— İştirakler kaleminin kompozisyonu da önemli olmaktadır.

— Yukarıda belirtildiği gibi iştiraklerin kâr dağıtım politikasının bilinmesi değerlendirme yapabilmek için zorunludur.

— Tabloda verilen randıman oranları sistemin toplam rakamlarına dayanılarak bulunmuştur. Bu durum değerlendirmede dikkate alınmalıdır.

VII — İŞTİRAKLERE TAHSİS EDİLEN SERMAYENİN BANKALARARASI DAĞILIMI

1975 yıl sonu itibariyle tahsis edilen sermaye bakımından toplam banka iştiraklerinin bankalararası oransal dağılımı aşağıda tablodan izlenebilir

Bankanın Adı	% Payı	Kümülatif Toplam
1. T. İş Bankası	24,70	24,70
2. Sümerbank	14,80	39,50
3. Akbank	12,25	51,75
4. Etibank	10,94	62,69
5. T. C. Ziraat Bankası	8,60	71,29
6. Yapı ve Kredi Bankası	5,94	77,23
7. T. Garanti Bankası	3,61	80,84
8. T. Vakıflar Bankası	3,15	83,99
9. T. Emlâk Kredi Bankası	2,72	86,71
10. Türk Ticaret Bankası	2,62	89,33
11. Denizcilik Bankası	2,38	91,71
12. İstanbul Bankası	2,38	94,09
13. Osmanlı Bankası	1,82	95,91
14. Diğer 27 Banka	4,09	100,00

Kaynak : a. g. y.

Tablodan da görüldüğü gibi, banka iştirakleri tahsis edilen sermaye açısından belli başlı bazı bankalarda toplanmıştır. İştiraklerin % 50'den fazlası üç bankaya (T. İş Bankası, Sümerbank, Akbank) ait iken 13 bankanın payı % 95,91 olmakta ve geriye kalan 27 bankanın payı ise ancak % 4,9 dur. Bunlardan üç bankanın (Afyon Terakki Servet Bankası, Çaybank, Türk Dış Ticaret Bankası) ise iştirak şeklinde yatırımı yoktur.

VIII— SONUÇ

7129 sayılı Bankalar Kanunu'nun m. 39'a atıf yapan 51. maddesine göre tip formüllerler hazırlanırken m. 39'un m. 38 hükmünü mahfuz tutması atlanmıştır ve tip formüllerde bankaların yalnızca m. 39 kapsamı içinde iştiraklerine kullandıkları krediler yer almıştır. Uygulamada ise yayınlanan bilânçoların çoğundan iştiraklere m. 39 kapsamı içinde kullandırılan kredileri bile tesbit etmek çoğu kez güç ve bu iş

on yıllık bir döneme için tamamıyla olanaksızdır. Böylece iştiraklere kullandırılan kredileri sıhhatli bir şekilde tesbit mevcut uygulama içinde olanaksız olduğundan bu rakamlar verilememişlerdir. Aynı güçlük iştiraklerin m. 48'e göre tasnifini belirlemede de ortaya çıkmaktadır.

Ticaret bankaları iştirakçilik politikaları ile ekonomik kalkınmada önemli bir yer işgal edebilirler. Çünkü, bankacılık endüstrisi Türk Kapitalizminin en dinamik kesimini oluşturmakta, bu kuruluşların elinde yalnızca büyük boyutlara ulaşan yatırılabilir fonlar birikmemekte aynı zamanda teşebbüs gücü ile teknik bilgiyi de bünyelerinde fazlasıyla bulundurmaktadırlar. Aynı zamanda bankalar iştirak portföylerindeki pay senetlerini halka satarak ve bu şekilde sağladıkları fonlarla tekrar yeni firmaların kurulmasına öncülük ederek ekonomik kalkınma, halka açık şirketler ve sermaye piyasasının gelişimi yönünde olumlu katkılarda bulunabilirler.

Uluslararası Borçlanmada Yeni Eğilimler

Çeviren : Ayşe GEMİCİ

«World Financial Markets» isimli derginin 1976 Aralık ayı sayısında yayınlanan bir yazıyı okuyucularımıza sunuyoruz :

Uluslararası kredi akışı 1975 ve 1976 yıllarında oldukça hız kazanmıştır. Son iki yılda artış da gerçekten dikkat çekicidir. 1975 yılında 40.9 milyar dolar olan toplam kredi kullanımı, 1976 yılında yaklaşık yüzde 42 (17 milyar dolar) artışla 58 milyar dolara ulaşmıştır. Yapılan araştırmalara göre, uluslararası tahvil piyasasındaki artış da dikkat çekicidir. 1975 yılında 19.9 milyar dolarlık tahvil çıkarılmış, bu 1976'da yüzde 48 gibi çok yüksek bir artış göstererek 29.4 milyar dolara varmıştır. Salt Avrupa ülkelerince açılan krediler 1975 yılında 21 milyar dolarken, yüzde 36'lık bir artışla 28.6 milyar dolara yükselmiştir.

Gelişmekte olan ülkelerin uluslararası tahvil ve para piyasasındaki payları ise, 1975 ve 1976'da pek değişmemiştir. Ancak, bu değişmeyen pay toplam içinde yüzde 76 gibi çok yüksek bir oranı bulmaktadır.

Gelişmiş ülke bankalarının çoğu kendi yerli piyasaları dışında, yabancı kaynaklara borç verme yoluna gitmekte ve bu alana daha çok kaynak ayırmaktadırlar. 1976 yılında gelişmiş ülke bankalarından yabancı piyasalara verilen kredilerin 12 milyar dolar arttığı saptanmıştır. Bu borçlar Avrupa para piyasası hacminin dışında bulunmaktadır. Ülkelere göre bir karşılaştırma yapılırsa örneğin, Amerika Birleşik Devletlerindeki bankaların kısa ve uzun vadeli olarak dış piyasalara verdikleri kredi miktarı yaklaşık 5 milyar dolardır. Batı Almanya'nın 4 milyar dolardır. Tam olarak rakamları bilinmemekle birlikte, diğer Avrupa ülkelerinin de borç verme kapasitelerini arttırmış oldukları bilinmektedir. Uluslararası piyasada toplam dış kredi ya da borçlanma miktarı 1975 yılında 61 milyar dolarken, 1976 yılında 78 milyar dolara yükselmiştir.

Yapılan araştırmalar dış kredi talebinin büyük ölçüde ülkelerin bütçe açıklarından kaynaklandığını, borçların bütçe açıklarını kapatmada kullanılmakta olduğunu ortaya koymaktadır. Örneğin, OPEC ülkeleri dışında azgelişmiş ülkelerin 1976'daki bütçe açıkları toplam 29 milyar dolar dolayında gerçekleşmiştir. Buna karşılık Japonya, Almanya, Hollanda ve İsviçre'nin 1976 yılındaki dış ticaret fazlası toplam 35 milyar doları bulmaktadır.

Uluslararası borçlanmada ikinci önemli etken, daha önceden borçlanmış olan ülkelerin yatırım talebiyle davranmaları ve bundan dolayı yeniden borçlanma yoluna gitmeleridir.

Özel borç verme kaynaklarına kredi için başvuruların bir diğer nedeni de, uluslararası resmi kaynakların verdikleri kredinin yetersiz olmasında yatmaktadır. Son yıllarda resmi kuruluşların yanı sıra, belki de onlardan zaman zaman daha fazla olmak üzere, özel kaynakların borç verme kapasitelerinin yüksek oluşu bu nedene bağlanmaktadır. Örneğin, 1976 yılında Uluslararası Para Fonu'nun verdiği toplam kredi sadece 7 milyar dolarda kalmış, aynı biçimde Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun açtığı kredi de yine 1.3 milyar dolar gibi çok düşük düzeyde gerçekleşmiştir. Resmi kuruluşların borç vermede kısıtlı davranmaları aslında yararlı sonuçlar doğurmuş, dünyadaki fiyat artışları hızı düşmüştür.

Uluslararası borç vermeyi kamçılayan bir başka nedeni de, en-

düstrileşmiş ülkelerde iç piyasalarda talebinin oldukça düşük oluşudur. Bu ülkelerde iç kredi talebi, en azından azgelişmiş ülkelerin taleplerine göre daha düşüktür. Gelişmiş ülkelerin iç piyasalarındaki kredi talebinin düşüklüğü, gerçekte OPEC ülkelerinin girişimleri sonucunda ortaya çıkmıştır. OPEC ülkeleri Avrupa para piyasasının ve uluslararası tahvil piyasasının dengesini arz yönünden kurmaya katkıda bulunmuşlardır. Özellikle uluslararası çaptaki firmaların tahvil-leri büyük ölçüde OPEC ülkeleri tarafından satın alınmıştır. 1976 yıl sonu tahminlerine göre, OPEC ülkelerinin tahminen 125 milyar dolarlık bir kapasite yarattıkları belirtilmektedir.

Azgelişmiş ülkeler arasında, dış kaynaklardan borç alan ülkelerin başında Brezilya ve Meksika gelmektedir. 1975 yılında Brezilya'nın dışardan aldığı kredi 2 milyar 187 milyon dolarken, bu miktar 1976 yılında 3 milyar 426 milyon dolara yükselmiştir. Meksika'nın aldığı borç ise, 2 milyar 600 milyon doları bulmaktadır. Brezilya'nın bir yıldan diğerine borç artış oranı yüzde 47'dir. Aynı biçimde borçlanma oranı önemli ölçüde artan ülkeler arasında İspanya, İran ve Filipinler gelmektedir. İspanya'nın aldığı borç 1 milyar 264 milyon dolardan, 2 milyar 175 milyon dolara, İran'ın 265 milyon dolardan 1 milyar 430 milyon dolara, Filipinler'in 393 milyon dolardan 1 milyar 342 milyon dolara yükselmiştir. Azgelişmiş ülkelere taş çıkartan borçlanmayı ise Kanada yapmış, 1975 yılında 4.6 milyar dolardan 1976'da 9.1 milyar dolara yükselen borçlanmayla karşı karşıya kalmıştır. Gelişmiş ülkeler arasında Kanada'nın bu görülmemiş borçlanması bütçe açığı ve bu açığın kapatılması gereğinden ileri gelmiştir.

Sosyalist ülkelerin Avrupa'dan aldıkları kredilerde son iki yılda önemli bir değişme görülmemiştir. Ancak, bir azalma saptanmıştır. Sosyalist ülkelerin tümü Avrupa'dan 1975 yılında 6.9 milyar dolar almış, bu miktar 1976'da 4.7 milyar dolara düşmüştür. Araştırmalar, bu azalışın nedenini Doğu Bloku'nun Batı ile olan yaptıkları ticareti sınırlamalarına ve dış ticaret açıklarını önleme yönünde aldıkları kararlara bağlamaktadır. Bir başka neden de, Doğu Bloku ülkelerinin son yıllarda daha çok kısa vadeli krediler kullanmaları biçiminde özetlenmektedir.

Dış kredi kurumlarına başvurmaların bu ölçüde artışı, borç veren kaynakların borç almakta olan ülke ya da kurumların durumlarını bil-

melerini gerektirmektedir. Bu nedenle hükümetler ve merkez bankaları ülkelerin dış borçları konusunda pek çok döküman yayınlamaktadırlar. Dünya Bankası'nın yayınları bu açıdan en sağlıklı bilgileri kapsamakta ve en güvenilir yayın niteliğini taşımaktadır.

Dünya Bankasının ülkelerde tek tek yaptığı araştırmalardan sonra yayınladığı derlemeler gözden geçirildiğinde, ülkelerin gerçek durumları ortaya çıkmakta ve hangi ülkeye borç verilebileceği açıklık kazanmaktadır. Son duruma göre, (1976 Aralık, ç. notu) Danimarka, Norveç, Kanada, Güney Afrika, Filipinler ve Türkiye'nin bütçe açıkları reel olarak artmaktadır. Buna karşılık, Hollanda ve İsviçre değer fazlalarını arttırmakta, Batı Almanya ve Amerika'nın değer fazlaları azalmaktadır. İngiltere, Fransa, İtalya ve Japonya'nın bütçe açıklarında düşüşler gözlenmektedir.

Ülkelerin salt bütçe açıkları değil, tüm ekonomileri göz önüne alındığında çıkarılacak önemli sonuçlar vardır. Dünya Bankası verilerine dayanılarak varılan sonuçlara göre, Kanada, İspanya, Portekiz, Brezilya, Filipinler, Türkiye ve İsrail gibi ülkelerin bugün izledikleri ekonomi-politikaları yeterli görülmemektedir. Adı geçen ülkelerin son iki yılda karşılaştıkları bütçe açıklarını kapamakta başarılı olabilmelerine olanak görülmemektedir. Dolayısıyla bu ülkelere borç verirken son derece dikkatli olunması gerekmektedir.

Çevirmenin notu : Anılan dergide 1975 ve 1976 yıllarında dış kaynaklardan kredi alan ülkeler tek tek sayılırken, Türkiye'ye ilişkin rakamlar da verilmiştir. Derginin 6. sahifesinde 5 nolu tabloda gösterildiğine göre, Türkiye 1975 yılında 4.5 milyar dolar dış kredi kullanmış, bu miktar 1976 yılında 6 milyar dolara yükselmiştir. Bunun 3.4 milyar doları kamu kesiminde kullanılmak üzere alınmıştır.

Dış Basından Seçmeler

Derleyen : Kaya ARDIÇ

1. Dört Büyük Avrupa ülkesinin karşılaştırmalı Ekonomik Tablosu :

Göstergeler 4'ler	Sınai üretim Büyüme Oranı	Büyümenin Niteliği		Büyümenin Sürekliliği		
		Fiyatlar	İstihdam	Üretim Kapasitesi	Dış Ticaret	Uluslararası Ticarete Duyarlık
Federal Almanya	+	+++	—	+	++	++
	+	+++	—	+	+	++
Fransa	—	—	—	—	—	—
	+	—	—	—	—	—
İtalya	++	—	—	—	—	—
	+++	—	—	—	—	—
İngiltere	—	—	—	—	—	—
	—	—	—	—	—	—

+++ Çok iyi (++ iyi + orta — zayıf — kötü ——— çok kötü
..... Bir önceki durum

AÇIKLAMA : Seçilen göstergeler, kısa dönemde başarılı bir iktisadi politikanın üç ana hedefi çerçevesinde değerlendirilmiştir: 1) Mümkün olan en hızlı büyüme, 2) Kaliteli bir büyüme (işsizliğin ve enflasyonun sınırlı olması), 3) Sürekli ve düzenli bir büyüme (dengeli yatırım artış hızı, dengeli dış ticaret, uluslararası pazarlardan sınırlı ölçülerde etkilenmek.)

(Kaynak : «Le Monde», 4 Ocak 1977, s. 12).

2. 1976 Yılı İktisadî Bilânçosu: Kaybolan Umutlar

Ö.C.D.E. üyesi kapitalist ekonomilerde 1976 da gözlenen durum, genel olarak üretimde ve özellikle sanayide görülen duraklama ve hattâ hafif bir düşme olmuştur. Hesaplara göre, 1974-77 yılları arasında toplam üretimdeki ortalama artış hızı % 8 civarında kalmıştır. Başka deyişle yılda % 2 den bile az. Bu «gevşek büyüme», sistemin niteliği ve geleceği konusunda düşündürücü niteliktedir. Sanayileşmiş toplumlar işsizlik olgusunun giderek şiddetlendiğini gözlemlemektedirler. Avrupa'da 6 milyon, kalkınmış ekonomilerin bütününde ise 13 milyonu aşkın işsiz bulunmaktadır. Uzmanlara göre bu durum, 1978'e kadar giderek daha da şiddetlenmek eğilimindedir. Buna karşılık, işsizlik yönünden görülen bu «kansızlık», enflasyon olgusunu bile olumlu yönde etkileyememektedir. 1975'de % 10,6 olan ortalama, 1976'da ancak % 8 e inebilmiştir ve her fırsatta da artmak eğilimindedir. İsraf, gelirler yarışı, parasal düzensizlik, kâr kovalaması, ham maddelerdeki artış, toplumsal güvenlik önlemleri v.b. nedenler var oldukça, soruna basit reçetelerle çözüm olasılığı da görülmemektedir.

Kriz sonuçları, kuşkusuz az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için daha da çapraşık sorunlar ortaya çıkarmaktadır. 150 milyar dolara varan toplam dış borçlarına rağmen, bu ülkeler dış ödemeler açıklarını kapatabilmek için yeniden borçlanma dışında bir çözüm bulamamaktadırlar. 1976'da dış ödemeler dengesi açığı bu ülkeler için 24 milyar dolar olarak hesaplanmıştır.

Görülmektedir ki, bu ana noktalara indirgendiğinde, 1976 yılı bilânçosu dünya ekonomisi için pek parlak bir durum göstermemektedir. Kitlelerin umutlarını kıran bu bilânço, uluslararası para reformunun kendisinden beklenenleri veremeyişi, dalgalı kur sisteminin istikrarsızlığı istikrarlaştırmaktan; faiz hadlerini yükseltmekten ve uluslararası fiyat farklarını daha da arttırmaktan başka bir işe yaramayışi ile ilintilidir. «Büyükler»in iktisadî nutuklarındaki samimiyetsizlik, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere iyice görülmeye başlanmıştır. «Stagflasyon» döneminde, genel kural «herkesin kendi başının çaresine bakması»dır ve bu ortamda fakir halkların «yeni bir iktisadî düzen» kurmak yolundaki istenci inanılması güç umutlar peşinde koşan kişileri düşündürmektedir. (KAYNAK : «Le Monde», 21 Aralık 1976, s. 15).

3. LEONTIEF'E GÖRE DÜNYA EKONOMİSİNİN GELECEĞİ

A. P. Carter, W. Leontief, P. Petri ve daha başka araştırmacılar, «The Future of the World Economy» (New - York, Birleşmiş Milletler, 1976) adlı bir raporda, 15 bölge ve 45 kesime bölünmüş bir dünyada uluslararası düzen perspektifi içinde yeni bir gelişme stratejisinin ne olabileceğini irdeliyorlar.

Bu irdelemeye göre, eğer güncel eğilimler sürerse, üçüncü dünyanın ödemeler dengesi açığı 2000 yılında, 1970 fiyatlarıyla, 190 milyar dolara ulaşacak. Bu açığı, esas itibarıyla, piyasa ekonomisine bağlı zengin ülkeler karşısındaki ticaret bilânçosu ve hizmetlerdeki açık oluşturacak. Üçüncü dünyanın dünya ticaretindeki payı, % 17'ye ulaşmak üzere, yılda ancak % 1 kadar artacak. Bu koşullar içinde, üçüncü dünya için hızlı bir gelişmenin beklenemeyeceği açıktır.

Öyleyse, dünya ticaret sisteminde önemli düzeltmelerin yapılması gerektiği ve bu düzeltmelerin de, son tahlilde, zengin ülkeler yararına olacağı açıktır. Bu durumda üçüncü dünya yöneticileri için, demografi de hesaba katılarak, tasarruf ve iç finansman kaynaklarını çok yüksek ölçülerde arttırmak ve sanayileşme sorunlarına büyük bir önem vermek gerekiyor.

Hammaddeler konusuna gelince; 2000 yılının insanları yeterince petrol, demir, boksit ve bakıra sahip bulunacaklar ama işletme maliyetleri çoğu durumda artma eğilimi gösterecek.

Çevre kirlenmesi sorunlarında da olumlu gelişmeler olacak, kirliliği önleme teknikleri gelişecek, sını ve kentsel bölgelerde kirlenme sorunları büyük ölçüde çözülecek. (Rapor, açık denizlerdeki kirlenme sorunu üzerinde durmuyor.)

Piyasa ekonomisine bağlı zengin ülkeler konusunda, rapor, 1960-70 döneminin yılda % 4,5'luk büyümesine karşı % 3,6 gibi açık bir yavaşlama saptamakta.

Gelişme yolundaki ülkelerin tarımsal geleceği ve beslenme durumları ile ilgili olarak, Leontief ekibi, üçüncü dünya tarımsal büyüme oranlarında, günümüzden 2000 yılına kadar üç ya da dört katına çıkacak bir üretim gibi, gerçekleşmesi olanaksız bir hızlanma öngörüyor.

Bunun nedeni, ekibin, üçüncü dünya tarımsal üretiminde ilerleme marjının daralma eğilimi gösterdiğini hesaba katmamasıdır.

(KAYNAK : «Le Monde» 14 Aralık 1976, s. 19.)

4. «BREZİLYA MODELİ» ENFLÂSYONA KARŞI SAVAŞTA İFLAS ETTİ

«Brezilya'da 1964'de askerler iktidarı alırken sivil idarenin ülke sorunlarını çözemediklerini gerekçe olarak ileri sürmüşler ve bunun kanıtı olarak da aşırı enflasyon durumunu vurgulayarak kendilerine temel hedef almışlardı. Oysa bugün yeniden o koşullara dönülmektedir ve rejim temel gerekçesinden yoksun kalmıştır» Resmî bir iktisatçıdan gelen ve sistemi eleştiren bu sözleri olaylar somut olarak doğrulamaktadır. 1976'da fiyat artışları, aynı 1961-62 Goulart dönemindeki gibi % 45-50 ölçüsüne varmıştır.

İş çevrelerince ileri sürülen nedenler, genel olarak her yerde tekrarlanan «malûmat ilânı»dır. Durumun sorumlusu, Devlet ve harcamalarıdır.

Bugünkü tempoyla, yılda üç milyar doları bulan dış ticaret açığı, ihracat gelirlerinin yetersizliği nedeniyle, açığı kapatmak için izlenen «borcu ödemek için borçlanmak» politikası sonucu önemli boyutlara varmaktadır.

Bu durumda, şimdiye kadar resmî açıklamalardan çıkarılmış olan «durgunluk», «yavaşlama» gibi sözcükler yeniden kullanılmaya başlanmıştır.

Askerî rejim, başlangıçta enflasyona karşı savaşta klâsik reçeteyi uygulamıştı: Bütçe denkliliği-satınalma gücünün düşürülmesi-para arzı artışının frenlenmesi-özel kesim kredilerinin daraltılması. Daha sonraları, 1968'den itibaren uygulamayı değiştirerek kredileri serbest bırakmışlar, buna karşılık, hızlı büyüme koşuluyla işletmelerde fiyat kontrolü sistemini getirmişlerdir. Sonuç, gerçekten de enflasyonun güçlü bir biçimde azalması olmuştur. Ama unutmamak gerekir ki enflasyon, en az olduğu dönemde bile, çok ender olarak yılda % 20'nin altına düşmüştür. 1973'de rekor olarak (!) ileri sürülen % 16 rakamı

kimseyi inandıramamıştır ve bizzat General Geisel'in çevresince, daha sonraları, bu rakama bir takım «yanlış istatistiklerle» erişildiği, aslında 1973 gerçek rakamının % 25 olduğu kabul edilmiştir.

Bu yarım başarı, Getulio-Vargas Araştırma Kurumu müdürü J. Chacel tarafından başlıca üç faktör ile açıklanmaktadır : **Konjonktür, strüktürler**, ve memleketi **enflasyon ile «yaşatma»ya yönelik mekanizma**. 1) Konjonktür: Son oniki yıl, Brezilya, ardarda iki iyi hasat yılından yararlanamadı. Bu, tarımsal fiyatlar üzerinde sürekli bir gerginlik sonucunu verdi. 2) Strüktürler: Bozulabilir aşlıkların sürümü için modern bir sistem - ulaştırma, stokaaj - yokluğu. Bu fiyat yükselmelerine yolaçan büyük kayıplar sonucunu verdi. 3) Sonuçta, tasarruf ve ödünçleri endeksleme, ve oynak bir kambiyo kuru kabulü aracıyla enflasyonun sonuçlarını hafifletmek isteyen yöneticiler, fiyatlardaki artışı besleyen» bir mekanizma yarattılar.

1974'ten beri özellikle de petrol fiyatlarındaki artışın etkisiyle yeniden hızlı enflasyona dönen Brezilya, uzun yıllar kriz içindeki bir dünyada «refah adası» olarak kalabilmek savındaydı. Bazı çevrelerce, bugünkü durumda, dünya krize girerken gerçekleri görerek gerekli önlemleri almak yerine ölçsüz kalkınma programlarına girişmiş olmasının payı büyüktür.

2. Kalkınma plânı (1975-79) yılda % 10'luk bir büyüme hızı öngörmektedir. Bunun **zorunlu sonucu** olarak birçok kesimlerde girişilen ağır yatırımlar sanayi kesiminde talebi arttırarak aşırı bir parasal büyüme durumu ortaya çıkarmıştır. (ortalama, yılda % 45 oranında)

Devletin toplam yatırımlar içindeki payı % 60 olarak hesaplanmaktadır. Bazılarınca, özel ve kamu yatırımları arasındaki dengesizlik, devlet harcamaları bütçe açığı yaratmasa bile, gene de enflasyonist bir süreç yaratmaktadır. Bunun da temel nedeni, kamu yatırımlarının «ağır oluşan» nitelikteki uzun dönemli projelerin finansmanına öncelik vermesidir. Bilindiği gibi, bu nitelikteki yatırımlar talebi hemen körükleyip meyvalarını ise çok sonra vermektedirler.

1976 Ağustosundan bu yana, devlet harcamaları kısılmış, parasal büyüme yavaşlatılmış ve kredi arzındaki kısıtlamalar yavaş yavaş etkilerini göstermeye başlamıştır. Fakat bu kez de, satışlar azalmaya

başlayınca ticaret kesimi yakınmaya, sanayi kesiminde tehlike çanları çalmaya başlamıştır.

Böylece, Manilya'daki F. M. I. toplantısında «kemerleri sıkma politikası» izlemeye dâvet edilen Brezilya, anlamaktadır ki, bugüne kadar sorunlarını çözmekten çok bu çözümü ertelemiştir.

EKONOMİK GÖSTERGELER

Şeref ÖZGENCİL

Tarımsal Üretim :

DiE yaptığı son hesaplamaya göre 1976 yılı tarımsal üretim miktarı fındık'ta görülen % 21'lik azalma hariç tutulursa 1975 yılına nazaran genellikle % 10'u üzerinde artış göstermiştir. Buğday üretimi 1976 yılında % 15.1'lik bir gelişme göstererek 16.972.000 tona ulaşmıştır.

Diğer tarımsal ürünlerde; arpa'da % 10.3, şeker pancarında % 9.3, tütün'de % 39.4 gelişme izlenmiştir.

Sınai Üretim :

1976 yılının ilk dokuz ayında dayanıklı tüketim malları ve kara nakil vasıtaları sanayiinde televizyondaki % 6.3'lük gerileme hariç tutulursa üretimin geçen yılın aynı dönemine nazaran artış kaydettiği görülmektedir. Bu artışlar otobüs'te % 38, kamyon'da % 37.3, buzdolabı'nda % 33, otomobil'de % 7.2'dir. Televizyon üretimindeki geri-

leme ise bir fabrikanın yangın nedeniyle devre dışı kalmasından ileri gelmiştir.

1976 yılının ilk on ayındaki sınai üretim miktarları geçen yılın aynı devresi ile karşılaştırıldığında şu sonuçlar görülmektedir :

Üretimi azalan mallar :

Hadde mamulleri % 1,5, pik % 2,7, kâğıt % 2,4, pencere camı % 13,7, sigara % 12,5, tütün % 20,3, pamuklu dokuma % 3,6, bakır blister % 5,2, ham petrol % 16,7, benzin % 8,8.

Üretimi artan mallar :

Ham demir % 2,4, çimento % 15,7, elektrik % 16,9, demir cevheri % 13,1, linyit % 12,9.

Dış Ticaret :

1976 yılında Türkiye'nin dış ticaret açığı 1975 yılına nazaran % 5,1 oranında azaldı. 3.168,9 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. İthalat bir önceki yıla göre % 8,2'lik artış gösterecek. 5.128,6 milyon dolara ihracat ise % 39,9'luk bir artışla 1.959,8 milyon dolara yükselmiştir. Görüldüğü gibi 1976 yılında ihracattaki artış oranı, ithalatta meydana gelen artış oranının oldukça üzerinde gerçekleşmiştir. Bu durumda dış ticaret açığı 1975 yılına göre % 5,1'lik olumlu bir etkisi olmuştur.

İşçi dövizleri ise 1975 yılında olduğu gibi 1976'da da gerilemeye devam etmiştir. 1976 yılında toplam 983 milyon dolarlık işçi dövizleri girişi olmuştur. Bu rakam 1975 yılına nazaran % 25,1 daha düşüktür.

Fiyat Hareketleri :

Toptan Eşya Fiyatları : Toptan eşya fiyatlarının 1976 yılı kümülatif artışları % 19,1 oranında artış göstermiştir. Ana grup gıda maddelerindeki artış % 18,2, sanayi hammaddelerindeki artış ise % 20,9 dolayında olmuştur. Sanayi hammaddelerindeki bu artışta dokuma

maddelerinde görülen % 37.8, derilerde % 43.1 ve yapı malzemele-
rindeki % 43.7'lik artışlar rol oynamıştır.

İstanbul Geçinme Endeksi : İstanbul geçinme endeksi ise 1976 yılında % 19.3 oranında yükselmiştir. Alt endekslerdeki artışlar ise gıda'da % 19.4, etler'de % 41.9, kuru sebze'de % 21.6, aydınlatma'da % 28.1 ve giyim'de ise % 21.8 dolayında gerçekleşmiştir.

TEMEL EKONOMİK GÖSTERGELER

	1975	1976	% Değişmeler	
	1975	1976	1975	1976
GAYRİ SAFİ MİLLİ HASILA (Milyar TL.)				
GSMH (Cari fiyatlarla)	535.1	649.5	25.3	21.4
GSMH (1968 fiyatlarıyla)	181.5	194.5	8.0	7.2
Tarım	40.3	41.8	11.0	3.7
Sanayi	36.8	41.0	8.9	11.4
TARIMSAL ÜRETİM (Bin Ton)				
Buğday	14.750	16.972	34.1	15.1
Arpa	4.500	4.966	36.4	10.3
Baklagiller	675	761	11.2	12.7
Şeker Pancarı	6.949	7.597	21.8	9.3
Tütün	193	269	1.6	39.4
Pamuk	480	486	—19.8	1.2
Fındık	317	250	29.9	—21.1
İncir	175	198	—15.0	13.1
SİNAİ ÜRETİM (Ocak-Eylül) (Adet)				
Otomobil	47.521	50.926		7.2
Kamyon	9.921	13.623		37.3

D E R G İ S İ

Otobüs	1.167	1.610	38.0
Minibüs	4.147	4.288	3.4
Traktör	19.429	23.274	19.8
Buzdolabı	302.201	401.783	33.0
Elektrik Süprügesi	79.944	102.811	28.6
Televizyon	462.712	433.743	—6.3

DIŞ EKONOMİK İLİŞKİLER (Milyon \$)

İthalat	4.739	5.128	25.5	8.2
İhracat	1.401	1.960	—8.6	39.9
Dış Ticaret Dengesi	—3.338	—3.168	48.7	—5.1
İşçi Dövizleri	1.312	983	—8.0	—25.1

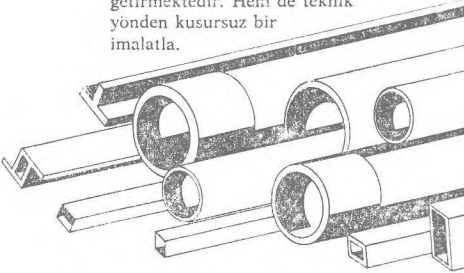
FİYAT ENDEKSLERİ

Toptan Eşya Genel Endeks	360.7	429.7	10.4	19.1
Gıda	378.7	447.7	13.5	18.2
Sınai Hammadde	330.7	399.8	5.0	20.9
İstanbul Geçinme Endeksi	389.0	464.2	16.2	19.3
Gıda	405.7	484.5	21.2	19.4

Sanayide ve İnsaatta, Borusan sizinle!

Bütün teşebbüslerinizin güvenilir bir desteğe ihtiyacı vardır. İşte istifadenize sunduğumuz Borusan çeşitleri size bu imkânı getirmektedir. Hem de teknik yönden kusursuz bir imalatla.

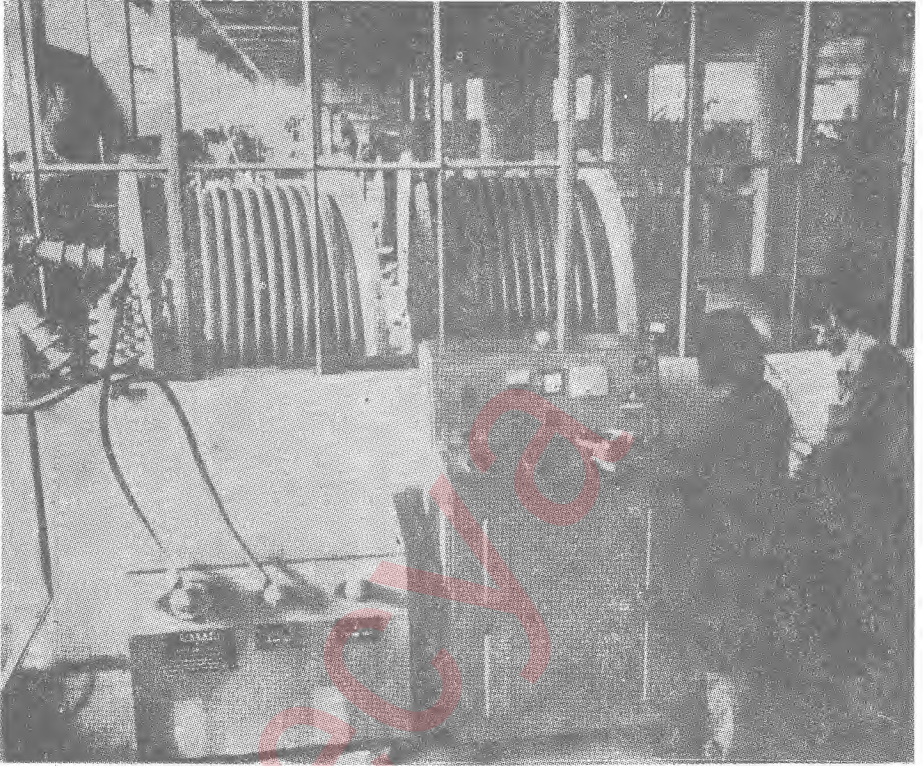

Başlıca çeşitlerimiz :

- Su ve gaz boruları
- Sanayi boruları (Mobilya ve ekzoz borusu)
- Profil borular
- Kalın etli profiller
- Pencere profilleri
- Paslanmaz çelik borular
- Ambalaj çemberi
- DKP bent

BORUSAN

Teknikte gerçek aşama

kalite, kontrol, araştırma...

Güven verici mi?
Üstün bir teknikle mi üretiliyor?
Her türlü doğal ve mekanik
zorlamalara mukavim mi?
Türk Standartlarına uygunluk sağlanmış mı?

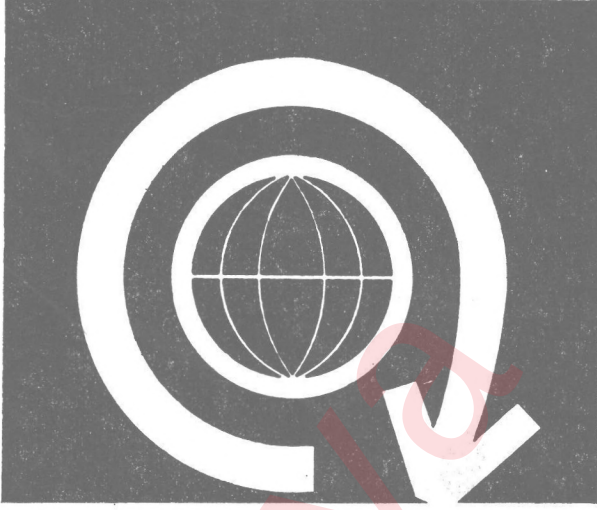
Size ulaşmadan önce kontrol laboratuvarlarında
titizlikle incelenir.

ve güvenle kullanabilirsiniz AN-KA'yı.

an-ka
kabloları

sanayi ve ticaret anonim şirketi

Merkez Karakoy Sair Ziya Paşa Cad No 55-57 İSTANBUL Tel: 44 73 07 49 01 37 Fabrika Tel: 25 50 98 25 50 99

Türkiyede ve bütün dünyada

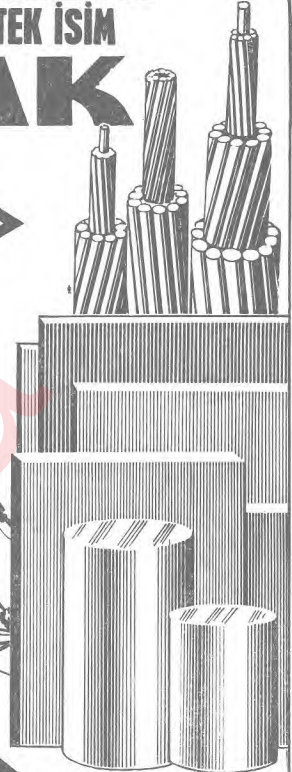
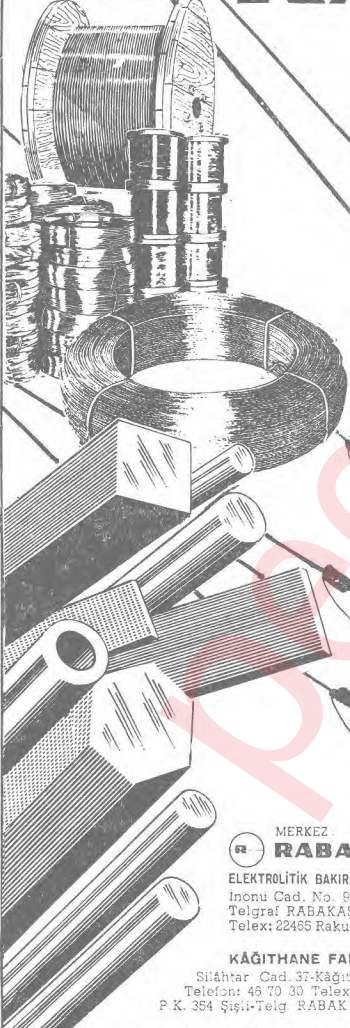
İhracat ve ithalat işlemlerinizi,
döviz, mevduat ve kredi hesaplarınız
ve diğer bütün bankacılık işleriniz için
Akbank'ı tercih ediniz.

Akbank, bütün dünyadaki birinci sınıf muhabirleri
ile işbirliği yapmak suretiyle emrinizdedir.

AKBANK

ELEKTROLİTİK BAKIR ve ALÜMİNYUM MAMÜLLERİ İMALİNDE TEK İSİM **RABAK**

MERKEZ :
RABAK
ELEKTROLİTİK BAKIR ve MAMÜLLERİ A.Ş.
İnönü Cad. No. 90/5-S Taksim-İSTANBUL
Telgraf RABAKAŞ-İST. P.K. 447 Beyoğlu
Telex: 22465 Raku-Tr İst. Tel: 45 68 35 Santral: 4 hat

KÂĞİTHANE FABRİKASI:
Silahtar Cad. 37-Kâğıthane-İstanbul
Telefon: 46 70 30 Telex: 22287 bafa tr.
P.K. 354 Şişli-Teig RABAK Kâğıthane-İstanbul

İSTANBUL SATIŞ MAĞAZASI:
Yemenciler, Koseoğlu İş Hanı Karakoy
Telefon: 44 81 13

ANKARA SATIŞ MAĞAZASI:
Çankırı Cad. 58 A Tel: 11 10 70
Telex: 42728 tepe tr.
Teig: RABAK-ANKARA

MAMÜLLERİMİZ:

- Elektrolitik bakırdan mamül:
Tel, çubuk, lama ve borular
- Princi, tel, çubuk ve borular
Yataklık bronz çubuklar
(İçi dolu ve boş)
- Alüminyumdan; levha, disk, tel
- Alüminyum ve Çelik özlü alüminyum
enerji nakil iletkenleri.
- Galvanizli çelik tel ve yaylık çelik tel
- Altın-Bümüş
- Külçe alüminyum alaşımlar (her nev'i)
- Granüle alüminyum
- Enerji nakil hatlarında kullanılan
alüminyum iletken ek parçaları
- Göztaşı (bakır sülfat)
- Alüminyum Plâtna
- Alüminyum Kütük (Bilet)

İZMİT FABRİKASI:
Kosekoy-Izmit Telefon: 1408-4200- 2
Telex: 33125 alka tr. P.K. 108 İzmit
Teig: RABAKAL-İZMİT

İZMİR SATIŞ MAĞAZASI:
Anafartalar Caddesi No. 143
Tel: 134 220-İZMİR

Yakıt giderleri belinizi bükmesin

Yeni bir kat alırken pencerelerine bakın

ISI cam[®]

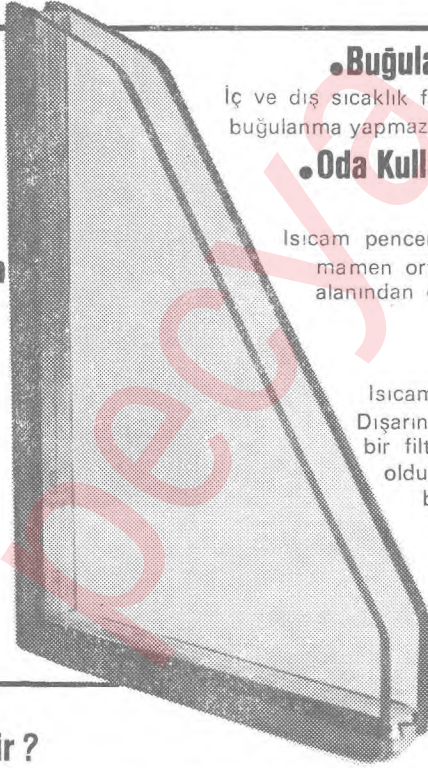
mi kullanılmış?..

Yakıttan 25 - % 45 Ekonomi

Isıcam her şeyden önce arika bir ısı yalıtkanıdır. ışı ışın ısı kaybını önler, yakıt iderlerinden %25-% 45 konomi sağlar

İlk Tesis Masraflarında büyük Ekonomi

ısıcam yapıların ısıtmaya işkin ilk tesis masraflarında önemli konomi sağlar ıalıtkanlığının yüksek ışıu sayesinde daha ufak azan ve brülör, daha üçük çapta tesisat ıorusu ve daha az radyatör liliimi kullanılması, normal amlı yapılarda ancak aşırı akıt sarfiyla ulaşılabacak andımanı elde etmek için ıeterlidir.

•Buğulanmaya Karşı En Etkin Önlem

İç ve dış sıcaklık farkı 40 dereceyi geçmedikçe, ısıcam buğulanma yapmaz. Sürekli berrak bir görüntü sağlar.

•Oda Kullanım Alanından Daha Verimli Yararlanma

Isıcam pencere yakınlarındaki soğuk bölgeleri tamamen ortadan kaldırır. Böylece oda kullanım alanından daha verimli bir biçimde yararlanma clanağı sağlar.

•Gürültüden Uzak Ortam

Isıcam aynı zamanda bir ses yalıtkanıdır. Dışarının rahatsız edici seslerine karşı etkin bir filtre görevi görür. Evde veya işyerinde, olduğunca gürültüsüz bir ortamda rahat bir çalışma ve yaşama olanağı verir.

•Pencereler Yolu İle ısı Kaybını Önler

Isıcam pencereler yoluyla ısı kaybını, harika yalıtkan özelliği dola- yısıyla en az %50 oranında önler.

Isıcam nedir ?

Isıcam, iki cam plakanın çevresel olarak metal bir ara çıtısı yardımıyla birbirine bağlanması esasına dayanır. Arada kalan hava tamamen kuru olduğundan, bütün dış etkenlerin sızması özel macunlarla kesin olarak önlenmiştir. Isıcam Türkiye Şişe Cam Fabrikaları A.Ş.'nin fabrika garantisine sahiptir.

ISICAM Az yakın,öz ısının.

Cam Pazarlama A.Ş.

Valikonağı Cad. No. 73 NİŞANTAŞ - İSTANBUL Tel: 46 80 27 (3 Hat)

Cam Pazarlama A.Ş. Türkiye Şişe ve Cam Fabrikaları A.Ş.'nin bir kuruluşudur.

ayrıntılı bilgi için Teknik Servisimiz hizmetinizdedir
Soyadı _____ Tel: 46 09 05

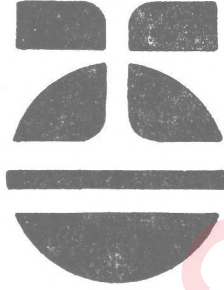

Otomatik Arçelik termosifonu büyük su kapasitelidir. 105 litre su alır. Emaye su haznelidir. Çift cidarlıdır. Delinmez, paslanmaz. Otomatik Arçelik termosifonu cam pamuğu ile tecrit edilmiştir. Isı kaybetmez. Otomatik Arçelik termosifonu hem suyu, hem ısıyı koruyan verimli, uzun ömürlü bir depodur.

otomatik

ARCELİK
termosifonu

pepa

petrol pazarlama a.ş.

FUEL-OIL

- güçlü kadro
- düzenli ikmâl
- faizsiz taksit
- peryodik bakım
- bedelsiz sigorta

Yüksel Cad. No. 8 kat 4 Kızılay-Ank.

170544 — 2518,79

**daha mutlu
olacaksınız**

**kendinizi eş ve
çocuklarınızı evinizi
OTONUZU**

**SİGORTA ETMEK İÇİN
EN UYGUN ŞARTLARI
SİZLERE
HAZIRLADIK**

petrol ticaret ltd. şti.

Selânik Cad. No. 44, Kat 4
Kızılay - ANKARA

Tel.: 18 71 21
17 58 78

**SIZE DAHA İYİ HİZMET
BİZİM GÖREVİMİZ**

**ANADOLU
BANKASI**

AİLENİZİN BANKASI

200.000 TL ev kredisidir

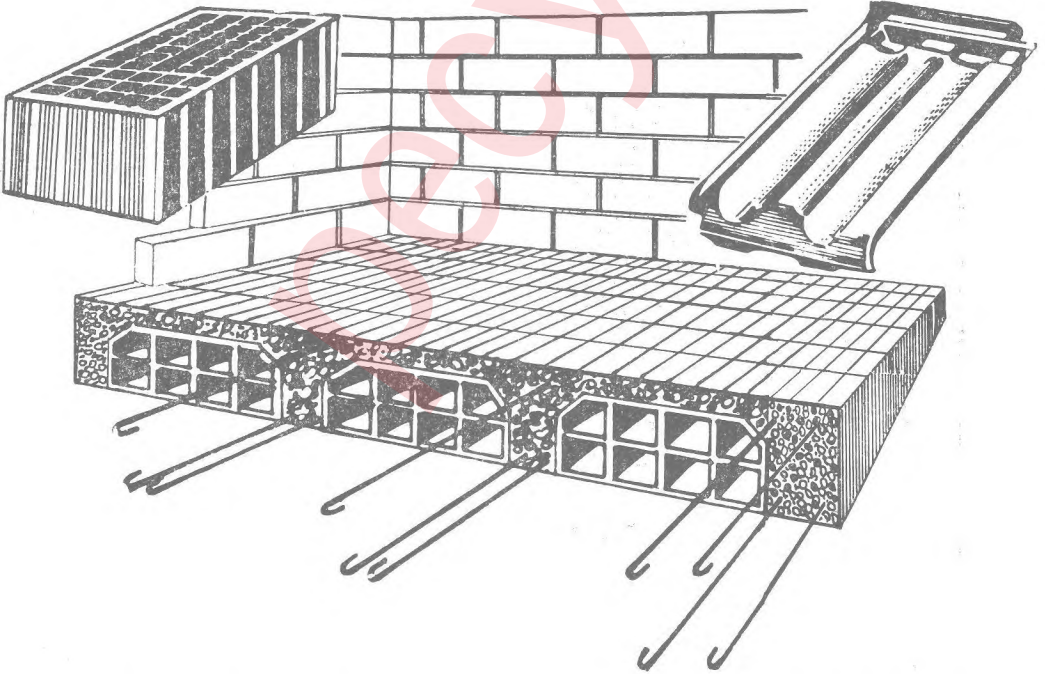
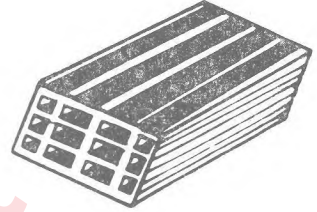
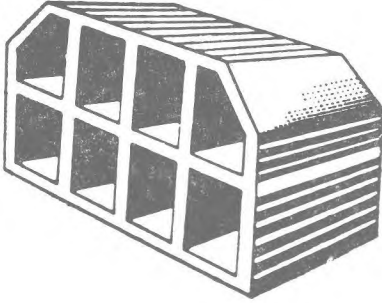
..o sıcak yuvanız
kendi malınız olsun istemez misiniz?
kısmetse olur demeden, oturup beklemeden
tasarruflarınız değerlendirsin,
mutluluğunuz devam etsin istemez misiniz?
yeni yapı tasarrufu sistemiyle;
paranıza hem faiz, hem de 15 yıl vadeli
200.000.-tl ev kredisi almak istemez misiniz?

**TÜRKİYE
EMLAK KREDİ
BANKASI**

☛ şubelerimizden broşür isteyiniz

TUĞLA-KİREMİT ve ASMÖLEN FABRİKALARI

KADIKÖY SATIŞ BÜROSU

Mühürdar Fuat Bey Sokak Talas İş Hanı kat 1
Kadıköy-İstanbul Tel.36 13 42- 36 48 98

İSTANBUL SATIŞ BÜROSU

Meclisi Mebusan Cad. Arhan Salıpaazarı-İstanbul

Tel. 43 20 55 5 Hat

EMEK SİGORTA A.Ş.

Yepyeni Bir Hayat

Sigorta Anlayışı

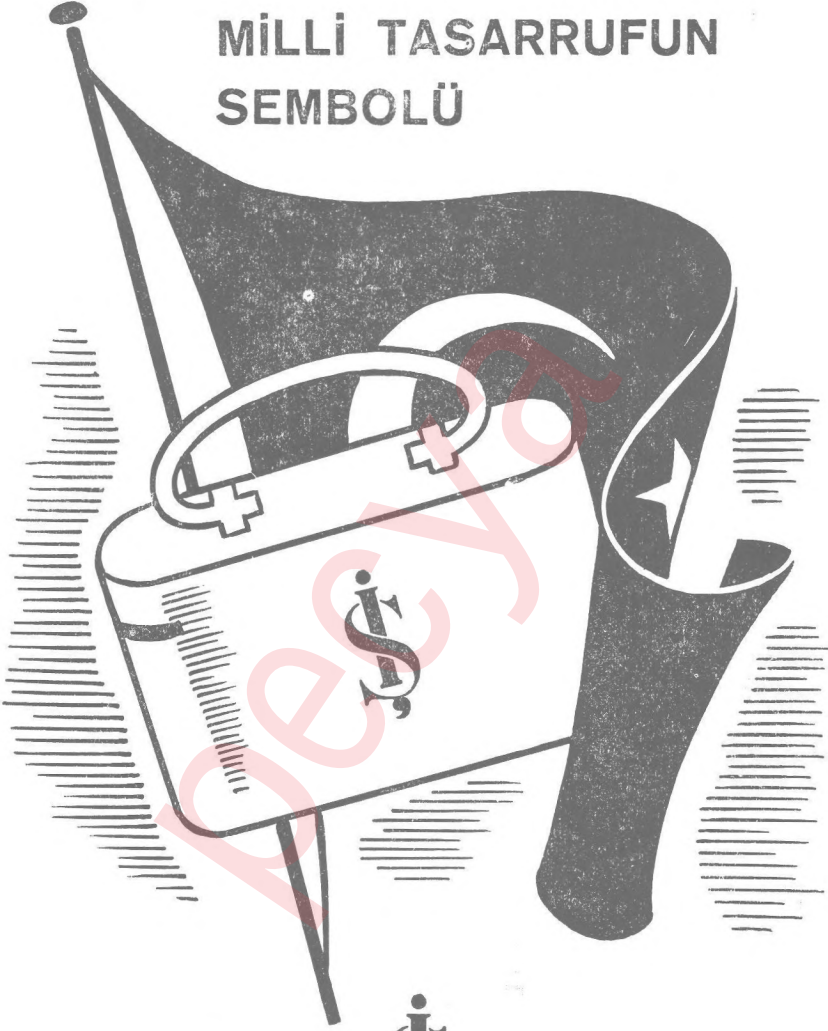
Tüm Sigorta Dallarında

Gelişme

SİGORTALIYA HİZMET

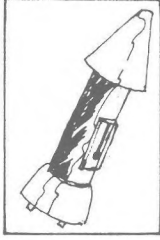
İstiklâl Cad. No. 32 Beyoğlu — İSTANBUL
Tel.: 45 32 78 - 45 32 79 - 49 04 60 - 49 01 18

**MİLLİ TASARRUFUN
SEMBOLÜ**

TÜRKİYE \$ BANKASI

paranızın... istikbalinizin emniyeti

eğitici oyuncak :
füze kumbara

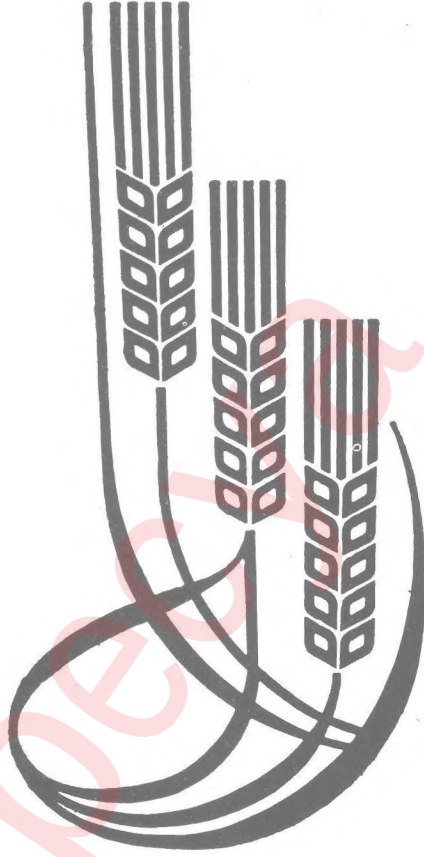
Çocuklarınızı oyun çağından
tasarrufa alıştırmak içindir.

TÜRKİYE
GARANTİ
BANKASI

Sizlerle mutlu - Sizlerle güçlü

MUK.

T.C. ZİRAAT BANKASI
HER YERDE HER ZAMAN
hizmetinizde bulunmaktan
kıvanç duyar.

